MASECHET KIDDUSHIN 32a/b

svara | סברא

a traditionally radical yeshiva

זקן אשמאי. פי׳ בקונטרס אשמאי רשע[א] ועם הארץ וקשה דהיכי קאמר איסי בן יהודה דשיבה משמע אפילו זקן אשמאי והלא מצוה אפילו להכותו לבזותו לזלזלו לכך פר״ת אשמאי לשון שוממין כמו פתחי שמאי דמנחות[ב] (דף לג.) כלומר בור ועם הארץ[ג] כדמתרגמינן (בראשית מז) **: ואין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש כו׳.** לאו גזירה שוה[ד] גמורה היא דאם כן ליבעו מומחין כי התם[ה] אלא לא הוי אלא הוכחה בעלמא דזקן אשמאי אינו[ו]: **מאי שנא דפלגינהו ש״מ דהאי לאו האי.** וה״ק מפני שיבה תקום והדרת פקוס והדרת פני זקן שקנה חכמה ש״מ אפי׳ ייק וחכים ופירש בקונטו׳ מדקפיד קרא אחכמה ש״מ דזקן לאו אשמאי אלא בעינן חכמה בהדיה דליכא למימר ר׳ יוסי נמי מזקן אשמאי פליג וקאמר דלא בעינן חכמה דא״כ היינו איסי בן יהודה[ז] כן פירש הקונטרס ועוד מוסיף ר״י דליכא למימר נמי דוקא פליג ואמר זקן אשמאי מהני ואיסי פליג עליה ואומר אפי׳ סבי דארמאי דהא כל שיבה בשמעא קאמר הא לא אשכחן בשום דוכתא דזקן עובד כוכבים צריך לכבדו ועוד דלקמן (דף לג.) קאמר דרבי יוחנן הוה קאי מקמי סבי ארמאי ותלי טעמא בחכמה הרפתקי עדו עלייהו ולא קאמר משום דאיסי[ז] וא״ת כיון דבהדי שיבה נמי בעי חכמה כדפירש בקונטרס לרבי יוסי הגלילי דמרבה אפי׳ ייק וחכים שיבה דכתב רחמנא למה לי פשיטא כיון דאפי׳ ייק וחכים כ״ש שיבה וחכים דמי גרע אם הוא זקן בהדי חכם וי״ל דאי לא כתב רחמנא שיבה ה״א דניבעי זקן וחכם ממש אבל ייק וחכים לא לחכי אתא שיבה לגלויי דלא בעינן זקן וחכים אלא בחד לחוד סגי אפילו ייק וחכים ומיהו קשה דאם כן מאי קאמר אי ס״ד כדקאמר ת״ק לכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום אדרבה לא לכתוב אלא זקן דהא נמי אמר זקן בלא שיבה זקן במשמעו זקן ממש משמע אלא ודאי זקן ייק וחכים משמע והדרת קושיא לדוכתיה ונראה לר״י דודאי ייק וחכים צריך שיבה מופלג ולכך איצטריך שיבה אע״פ שאינו מופלג דכך לי זקן שאינו מופלג כמו ייק וחכים שהוא מופלג אבל אם היו שוים בחכמה הייק והזקן צריך שיעמוד הייק מפני הזקן דגבי ייק צריך שיהיה מופלג בחכמה וגבי זקן אינו צריך: אין

הכא תורה דיליה היא דדר אמר רבא [ו]אין תורה דיליה היא דכתיב [1]ובתורתו יהגה יומם ולילה איני והא רבא משקי בי הלולא דבריה [ז]ודל ליה כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע וקמו מקמיה לרב מרי ולרב פנחס [ח]בריה דרב חסדא ולא קמו מקמיה איקפד ואמר הנו רבנן רבנן והנו רבנן לאו רבנן ותו רב פפא הוה משקי בי הלולא דאבא מר בריה ודלי ליה כסא לר׳ יצחק בריה דרב יהודה ולא קם מקמיה ואיקפד אפ״ה [ט]הידור [י]מיעבד ליה בעו אמר רב אשי אפילו למ״ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול מיתיבי מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי צדוק שהיו מסובין בבית [יא]המשתה בנו של רבן גמליאל והיה רבן גמליאל עומד ומשקה עליהם נתן הכוס לר׳ אליעזר ולא נטלו נתנו לר׳ יהושע וקיבלו אמר לו רבי אליעזר מה זה יהושע אנו יושבין ורבן גמליאל [יב](ברבי) עומד ומשקה עלינו אמר ליה מצינו גדול ממנו ששמש [יג](אברהם גדול ממנו ושמש) אברהם גדול הדור היה וכתוב בו [2]והוא עומד עליהם ושמא תאמרו כמלאכי השרת נדמו לו לא נדמו לו אלא לערביים ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אמר להם רבי צדוק עד מתי אתם מניחים כבודו של מקום ואתם עוסקים בכבוד הבריות הקב״ה משיב רוחות ומעלה נשיאים ומוריד מטר ומצמיח אדמה ועורך שולחן לפני כל אחד ואחד ואנו לא יהא רבן גמליאל ברבי עומד ומשקה עלינו אלא אי איתמר הכי איתמר [יד]אמר רב אשי אפילו למ״ד [3]נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול [4]מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר [5]שום תשים עליך מלך [טו]שתהא אימתו עליך: [טז]ת״ר [6]מפני שיבה תקום יכול אפילו מפני זקן אשמאי ת״ל זקן ואין זקן אלא חכם שנאמר [7]אספה לי שבעים איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר [יח]אין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר [8]ה׳ קנני ראשית דרכו יכול יעמוד מפניו ממקום רחוק ת״ל תקום והדרת לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור יכול יהדרנו בממון ת״ל תקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בו חסרון כים יכול יעמוד מפניו מבית הכסא ומבית המרחץ ת״ל תקום והדרת [יט]לא אמרתי קימה אלא במקום שיש הידור [כ]יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת״ל תקום ויראת [כא]דבר המסור ללב נאמר בו יראת מאלהיך [כב]רבי שמעון בן אלעזר אומר [כג]מנין לזקן שלא יטריח ת״ל זקן ויראת איסי בן יהודה אומר מפני שיבה תקום [כד]אפילו כל שיבה במשמע רבי יוסי הגלילי היינו תנא קמא איכא בינייהו ייק וחכים ת״ק סבר ייק וחכים לא רבי יוסי הגלילי סבר [כה]אפילו ייק וחכים מ״ט דרבי יוסי הגלילי אמר לך אי ס״ד כדקאמר ת״ק א״כ נכתוב רחמנא מפני שיבה זקן תקום והדרת מ״ש דפלגינהו רחמנא למימר דהאי לאו האי והאי לאו האי ש״מ אפי׳ ייק וחכים ות״ק משום דבעי למיסמך זקן ויראת [כו]ותנא קמא מ״ט אי ס״ד כדקאמר רבי יוסי הגלילי א״כ נכתוב רחמנא מפני

הלא תורה דיליה היא. בתמיה הכבוד תלוי בתורה ואינו יכול למחול על כבוד התורה שהיא של הקב״ה: **ובתורתו יהגה.** כי אם בתורת ה׳ חפצו ובתורתו יהגה בתחילה היא נקראת תורת השם ומשלמדה וגרסה היא נקראת תורתו: **רבנן.** אתם חכמים וחשובים בעיניכם שלא עמדתם מפני ורבנן חבריכם דקמו מפני לאו רבנן ניהו ובלשון תימה אמר להם: **הידור.** לגוע מעט כאילו רוצה לעמוד מפניו: **לא נדמו לו אלא לערביים.** שאמר להם ורחלו רגליכם[ט] שהערביים משתחוים לאדם רגליהם כדאמרן בבבא מציעא (ל״ פו:) אמרו לו בערביים משדתנו שמשתחוים לאדם רגליהם: **רבן גמליאל ברבי.** כלומר אדם גדול וכן כל ברבי שבגמ׳: **זקן אשמאי.** אשם רשע ועם הארץ[ט]: **מזקני ישראל.** גמר זקן מזקני מה להלן גדולים וחכמים דכתיב (במדבר יא) אשר ידעת כי הם זקני ישראל שוטרים: **אין זקן אלא זה שקנה חכמה.** ולשון נוטריקון דבר הכתוב ולקמיה פריך היינו מ״ק: **אלא במקום שיש לו הידור.** בעמידתו דהיינו תוך ד׳ אמות[י] דמוכחא מילתא שמפניו הוא עומד: **יכול יהדרנו בממון.** יכול יהא הידור זה הידור ממון לכבדו בממון: **יכול יעלים עיניו כמי שלא ראהו.** לקמן (דף לג.) פריך אמרו ברשיעי עסקינן: **דבר המסור ללב** ללבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו כרשע ושיריוהו לכף זכות וי״מ אמרו לא ראהו לכך נאמר וירלת מאלהיך שכל המתשדות גלויות לו ויודע בך שלא סתור ולבטל מצותו נתכוונת: **שלא יטריח.** אם יכול ליכך לדרך אחרת שלא יעמיד את הליבור: **זקן וירלת.** להכי סמך וירלת לזקן לומר שאף הזקן יירלה: **כל שיבה במשמע.** ואפי׳ זקן אשמאי: **ת״ק סבר ייק וחכים לא.** והכי קאמר תנא קמא אין זקן אלא זקן שהוא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו׳ והתם זקנים וחכמים היו כדכתיב אשר ידעת כי הם וגו׳ אלמא זקנים וידועים הוו: **ור׳ יוסי הגלילי.** דמשני ליה לקרא ממשמעו זקנה ממש ודרש ליה זה שקנה חכמה סבר אפי׳ ייק וחכים: **אי סלקא דעתך דדאמר ת״ק.** דמה הוא דאיירי ביה קרא שיבה והוא חכם נכתוב מפני שיבה זקן תקום והדרת וגמר ג״ש מאי שנא דפלגינהו ש״מ תרתי מילי ניהו וה״ק מפני שיבה תקום והדרת תקום והדרת פני זקן שקנה חכמה ואפילו ייק ומדקפיד אחכמה אמרינן נמי שיבה לאו זקן אשמאי קאמר דליכא למימר רבי יוסי אזקן אשמאי נמי פליג אם כן היינו איסי בן יהודה: **משום דבעי למיסמך.** לומר שלא יטריח כדלעיל: **כדקאמר רבי יוסי.** דתרי ניהו נכתוב בתרוייהו קימה והידור: יכול

מסורת הש״ס

א) [מיי׳ פ״ה מהל׳ ת״ת הל׳ יא טוש״ע י״ד סי׳ רמב סעיף ג]: **שנה ב** מיי׳ פ״ו מהל׳ ת״ת הל׳יז טוש״ע י״ד סימן רמד סעיף יד: **שנו** ג מיי׳ פ״ב מהל׳ מלכים הל׳ ג: **שנו** ד מיי׳ פ״ו מהל׳ ת״ת הלכה ח סמג עשין יג טוש״ע י״ד סי׳ רמד סעי׳ ח: **שנח** ה מיי׳ שם הל׳ ב טוש״ע שם סעי׳ ד: **שנט** ו מיי׳ שם טוש״ע שם סעיף ג: **שם** ז מיי׳ שם הל׳ ג טוש״ע שם סעי׳ ו: **שסא** ח מיי׳ שם הל׳ ט טוש״ע שם סעי׳ ח: ט מיי׳ שם הל׳ ח טוש״ע שם:

תורה אור השלם

1. כִּי אִם בְּתוֹרַת יְיָ חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: תהלים א ב
2. וַיִּקַּח חֲמִאָה וְחָלָב וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה וַיִּתֵּן לִפְנֵיהֶם וְהוּא עֹמֵד עֲלֵיהֶם תַּחַת הָעֵץ וַיֹּאכֵלוּ: בראשית יח ח
3. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נֵכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
4. מִפְּנֵי שֵׂיבָה תָּקוּם וְהָדַרְתָּ פְּנֵי זָקֵן וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ: ויקרא יט לב
5. וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה אֶסְפָה לִּי שִׁבְעִים אִישׁ מִזִּקְנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל אֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ: במדבר יא טז
6. יְיָ קָנָנִי רֵאשִׁית דַּרְכּוֹ קֶדֶם מִפְעָלָיו מֵאָז: משלי ח כב

תוס׳ ר״י הזקן

הלולא. חופה. מדלי. מגביה להם הכוס שישתו. **רבנן רבנן.** כלומר אלו שעמדו מפני אינם גדולים ואתם גדולים ולפיכך לא עמדתם הלא אף הם גדולים. אשמאי. בור. לא תשם [בראשית מז, יט] לא תבור. מזקני ישראל. וחכמים היו שהרי שרתה עליהם נבואה. שיש בה הידור. שניכר שלכבודו עשה והיינו כשהוא קרוב. בממון. ליתן לו משלו. **יעצים.** לשון עוצם עיניו מראות ברע [ישעיה לג, טו], כמו סוגר. ויראת מאלהיך. כלומר אע״פ שאתה עושה בדרך שלא יחשדוך בני אדם על זה שיחשבו שלא ראיתו ולא ידעתו יש לך ליראא מהשם שיודע לבבך. יטריח. שלא ילך תמיד לפניהם שיטרחו לעמוד. זקן ויראת. אף לזקן נאמר ויראת.

מוסף רש״י

אין תורה דיליה היא. נקראת על שמו של אותו תלמיד שטרח בה כדכתיב ובתורתו תשמע של כל אדם (ע״ז יט.). **בי הילולא.** מופה (עירובין נד:). **ודלי ליה כסא.** הגביה להן הכוס להשקותן (רש״י דר״ף). **ברבי.** הדור היה וכל היכא דקרי ליה ברבי לשון חכמה וחכיות הוא (לעיל כא:). **שום תשים עליך מלך.** ישראל החוכרו שיעימו עליהם שיומת הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שיומת הרבה (כתובות יז.). **ה׳ קנני ראשית דרכו.** מפני שכשעלה בממחשבה לפניו לברא את עולמו נתקיים העולם בשביל התורה (אבות פ״ו מ״א). **דבר המסור ללב.** שלא אדם, נאמר כו הוי ירא מן היודע מחשבות (ב״מ נח:). **ויראת מאלהיך.** יש לך ליראא מן היוצר היודע מחשבותיך שאתה מבקש תחבולות להסבר ממצותו (לקמן לג.).

מוסף תוספות

א. מלשון אשם. רמב״ן. ב. לענין מזוזה פתחי שמאי כלומר פתחים ריקים שאין שם משקוף. **שם.** ג. בלא תורה. תוס׳ רי״ד. אלא שההוא בעל מידות. מאלהי. והיינו דממעט אין זקן אלא חכם, ומשום הכי פליג איסי ואמר כל שיבה במשמע. רמב״ן. ד. מתוך פרש״י משמע דדריש ג״ש זקן מזקני וכן פירש בהדיא בשמעתין גבי איסי ס״ד כדאמר ת״ק. תוס׳ הרא״ש. ה. דאשכחן זקן בלשון חכם. ריטב״א. ו. דע״כ איסי בן יהודה סבר דזקן היינו ייק וחכים. תוס׳ הרא״ש. דכיון דס״ל דשיבה משמע אפי׳ אשמאי א״כ זקן לאו פירושא דשיבה הוא אלא באפי נפשיה קאי ולייק וחכים אתי דאי זקן וחכים ל״ל משום חכמה תיפוק

ז) ע״ז יט, ב) [כתב״י: ולין], ג) ס״ל בגי, ד) [כתב״י: בעי ליה למיעבד. ובכי״ף ולא״ש: בעי למיעבד ליה], ה) [כתב״י וע״י: משמה. ובל״ל יעב״ן], ו) [בילקוט רמז רכט כפ׳ בשלח בעתקה דרבין, בכתב״י איתא, בכתבי וכ״ה בלפו״ר, וע״י. והוקף ע״י הרש״ל ע״ש, ובכי״ש מדעפוי״ש, ז) ס״ל ל״ג, ח) סנהדרין יט: כתובות יח. סוטה מא:, ט) [סנהדרין כב.], י) ת״כ פ׳ קדושים פרק ז תוספתא דמגילה פ״ג הט״ו, כ) [ב״מ נח:], ל) [לקמן לג:], מ) [עי׳ תוס׳ פסחים כא: ד״ה לכתוב ומה שליימתי על לילון], נ) [בראשית יח, ד], ס) [בכ״י שבכ״ף טסף: שמלא אשמות], ע) [לקמן לג ע״א], פ) [עיין סנהדרין נ ע״א].

משל מי. מאכילו ומשקהו ומכבדו: **מאי נפקא ליה מיניה.** מאי חסרון כיס איכא לגביה: **פודין זה לזה מעשר שני.** אם יש לאביו מעשר שני ד) פודה הבן משלו לצורך אביו בלא חומש ולא אמרי' הרי הוא כגופו שהרי הוא אוהבו ומזונותיו עליו ולא אחר ניהו לגביה והרי הוא כמי שפולהו הוא בעצמו: **ומאכילין זה לזה מעשר עני.** אם יש לבן מעשר עני לחלק לעניים מאכילו לאביו אם אביו עני וכן כולם אע"פ שחייב עליו כגופו ואם לא היה בידו מעשר זה היה נותן לו מזונות משלו: **להעדפה.** עליו מוטל להאכילו ולהשקותו מדה בינונית ואם אביו צריך לסעודה יתירה יאכילנו מעשר עני: **שיטול אביו ארנקי בו.** ואי אמרת כבוד האב על הבן בחסרון כיס אינו אלא משל אב אם כן האי ארנקי דקאמר רבי אליעזר משל אב הוא ומאי נפקא ליה מיניה להכלימו: **ודלמא רחם.** ואמר לאבוה מידי בריתחיה: **וקא עבר.** רב הונא: **משום נפני עור.** שגורם לבנו לחטוא: **כפומבייני.** במקום התפירה שאינו נחסר מדמיו בכך כגון בשוליו: **הנשרפין בנסקלין.** משמע אחד מן הנשרפין נתערב בנסקלין הרבה וקיי"ל (סנהדרין ד' עט:) כל חייבי מיתות שבתורה שנתערבו ואין ידוע איזה מהן בקלה ואיזה מהן בחמורה כולן ידונו בקלה שאין אתה רשאי למשוך את הקל לענוש חמור אלא נתחייב בו: **רבי שמעון אומר ידונו בסקילה.** שהיא קלה דאית ליה לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש בסנהדרין (דף נ.): **אמר ליה רב יהודה בריה.** דרב יחזקאל בריה. דרב יחזקאל אבא לא מתנייא הכי הנשרפין בנסקלין והוו נסקלין רובא דא"כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה תיפוק לי דליכא למימר כולן בשריפה דא"כ אזלא לך בתר מיעוטא: **הנסקלין בנשרפין.** דאע"ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה: **הא כגון הוא דקאמרי ליה לרבי שמעון דו.** האי דקאמרי שהסקילה חמורה לאו טעמא יהבי למילתייהו אלא הכי אמרי ידונו בשריפה בתר רובא דקאמרת ידונו בסקילה להקל עליהם אין אתה מיקל אלא מחמיר שהסקילה חמורה: **לא אימא לאחוך הכי.** להודיעו פתאום שהוא טועה דקאמרת לי' לא תתנייא הכי: **כך כתוב בתורה צעורי קא מצער ליה.** והרי הוא כאומר לו עברת על ד"ת: **מקרא כתוב בתורה כך.** ואומר לו המקרא כמו שהוא כתוב והוא עצמו יבין שטעה: **אבא אומר השקיני מים.** ויש מלוה אחרת ט) לפני לעשות כגון לקבור את המת או לויה מ) : הכא

משל מי רב יהודה אמר [8]**משל בן רב נתן בר אושעיא אמר** [9]**משל אב אורו ליה רבנן לרב ירמיה ואמרי לה לבריה דרב ירמיה** כמ"ד משל אב מיתיבי נאמר [1]כבד את ה' מהונך אביך ואת אמך ונאמר [2]כבד את ה' מהונך מה להלן בחסרון כיס אף כאן בחסרון כיס [6] ואי אמרת משל אב מאי נפקא ליה מיניה לביטול מלאכה ת"ש [3]ב' אחים שני שותפין האב ובנו הרב ותלמידו פודין זה לזה מעשר שני [4]ומאכילין זה לזה מעשר עני ואי אמרת משל בן נמצא זה פורע חובו משל עניים לא צריכא להעדפה אי הכי היינו דקתני עלה אמר רבי יהודה [7]תבא מאירה למי שמאכיל את אביו מעשר עני ואי להעדפה מאי נפקא מינה אפילו הכי זילא ביה מילתא ת"ש [5]שאלו את ר"א עד היכן כיבוד אב ואם אמר להם [10]כדי שיטול ארנקי ויזרקנו לים בפניו ואינו מכלימו ואי אמרת משל אב מאי נפקא לי' מינה בראוי ליורשו וכי הא דרבה בר רב הונא דרב הונא קרע שיראי באנפי רבה בריה אמר איזול איחזי אי רתח אי לא רתח ודלמא רתח [7]וקעבר [3]אלפני עור לא תתן מכשול [8]דמחיל ליה ליקריה [9]והא קעבר משום [4]בל תשחית דעבד ליה בפומבייני ודילמא משום הכי לא רתח דעבד ליה בשעת ריתחיה: [1]מתני ליה רב יחזקאל לרמי בריה הנשרפים בנסקלים רבי שמעון אומר ידונו בסקילה שהשריפה חמורה אמר ליה רב יהודה בריה אבא לא תיתנייא הכי מאי איריא [2]שריפה חמורה תיפוק לי דרובא נסקלים נינהו אלא [3]הכי איתנייא הנסקלים בנשרפים א"ל אי הכי אימא סיפא וחכמים אומרים [4]ידונו בשריפה [5]שהסקילה חמורה מאי איריא דסקילה חמורה תיפוק לי דרובא נשרפים נינהו א"ל התם רבנן הוא דקאמרו ליה לר"ש דקאמרת שריפה חמורה לא סקילה חמורה א"ל שמואל לרב יהודה [6]שיננא [7] [8]לא תימא ליה לאבוך הכי דתניא הרי שהיה אביו עובר על דברי תורה אל יאמר לו אבא עברת על דברי תורה אלא אומר לו אבא כך כתוב בתורה כך כתוב בתורה צעורי קא מצער ליה אלא אומר לו [9]אבא מקרא כתוב בתורה כך אלעזר בן מתיא אומר אבא אומר השקיני מים ומצוה לעשות מניח אני כבוד אבא ועושה את המצוה שאני ואבא חייבים במצוה איסי בן יהודה אומר אם אפשר למצוה ליעשות ע"י אחרים תיעשה על ידי אחרים וילך הוא בכבוד אביו אמר רב מתנה [10]הלכה כאיסי בן יהודה א"ר יצחק בר שילא א"ר מתנה אמר רב חסדא [2]האב שמחל על כבודו כבודו מחול הרב שמחל על כבודו אין כבודו מחול ורב יוסף אמר [3]אפי' הרב שמחל על כבודו כבודו מחול שנאמר [5]ויי' הולך לפניהם יומם אמר רבא הכי השתא התם הקדוש ב"ה עלמא דיליה הוא ותורה דיליה היא מחיל ליה ליקריה הכא

רב יהודה אומר משל בן. מדקדק ר"י למ"ד משל בן אם נזדמן לו כיבוד אב ואבידת עצמו ואבידת חבירו כיצד יעשה אם יעסוק בכבוד אביו הלא אבידת חבירו קודמת כדאמרינן באלו מציאות (ב"מ דף לב.) יכול אמר לו אביו אל תחזיר יכול יאמע לו ת"ל וכו' והיינו אל תחזיר שאומר לו עסוק בכבודי דאל תחזיר בחנם לא אצטריך קרא משמע א"כ דאבידת חבירו קודמת לכיבוד אב ואם ואם יעסוק באבידת חבירו הרי אבידתו קודמת דכתיב (דברים טו) אפס כי לא יהיה בך אביון (ב"מ ל: לג.) שלך קודם לכל אדם ואם יעסוק באבידתו הרי כבוד אביו קודם לשאל דאמר משל בן ט) ונראה לר"י שיש כבוד אביו ואבידת חבירו ויעסוק באבידתו דהא דאמר כיבוד אב קודם היינו דוקא להניח לאביו לעשות רצונו בממונו [1] לפי שזהו גוף הכיבוד [2] אבל באבידתו כיון שאין האב נהנה באבידה עצמה [3] אין הבן חייב להפסיק אבידתו בשביל אביו ואע"ג דאמרינן בסמוך כדי שיטול ארנקי ויטיל ליס ואינו מכלימו למ"ד משל בן התם מיירי באותו ענין שיש לאב קורת רוח בכך כגון שזורקו ליס למירמה אימתא אמינא דאיכא דאי לאו הכי אם בחנם משליך רשע הוא [4] דעובר בבל תשחית ואפילו היכא דשוגג הוא ומשליכו בחמתו מ"מ נהנה בהשלכת ארנקי ומש"ה אין להכלימו: **אורו** ליה רבנן לרבי ירמיה כמ"ד משל אב. משמע שכן הלכה וכן פסק בשאלתות דרב אחאי בפרשת וישמע (פוף פיימן נז) ופסק היכא דליית ליה לאב ואית ליה לבן חייב הבן לזון אביו וכן פסק ר"י ור"ח דאם אין לאב ממון והבן יש לו דצריך הבן לפרנסו משלו דלא יהא אלא אחר כדאמר בגערה שבפתחה (כתובות דף מט:) ט) דרב אכפייה לההוא גברא ואפיק מיניה מרבע מאה זוזי לצדקה ועוד דאמרינן בירושלמי ט) אמר רבי יוסי הלוואי דהויין כל שמעתתי בריבי לי כהך שכופין את הבן לזון את אביו ועוד ראיה מהא דאמר בירושלמי דרבי יונתן ורבי יאשיה הוו קאזלי באורחא אתא ההוא גברא וקא נסק לכרעיה דרבי יונתן אמר מאי האי אמר ליה דאמרי ליה זיל לעוק בבי כנישתא כלומר הוליתי לו שיעשה כל כך שיפרנסנו בנו א"ל אמאי לא אכפי' מר אמר ליה כגון זו כופין בתמיה אמר ליה את צריכת לכך פירוש וכי לא ידעת דכופין פשיטא דכופין ועוד ראיה מירושלמי שהבאתי למעלה ט) כבד את ה' מהונך אם יש לו ממון חייב ואם לאו פטור ובכיבוד אב ואם נאמר כבד את אביך ואת אמך אם משמע בין יש לו הון ובין אין לו הון ה):

דמחיל ליה ליקריה. וצריך לומר שהודיעו קודם לכן שלא יהא כמו נתכוין לאכול [בשר] חזיר ועלה בידו בשר טלה דאמר לקמן בפ' בתרא (דף פא:) שצריך מחילה וכפרה: **ותיפוק לי משום דרובא** נסקלין נינהו. לפוס ריטטא ס"ק ואפילו היתה סקילה חמורה היו נסקלים ואין זה נכון לפרש שלפי מה שמגיה הנסקלים בנשרפים אף על גב שנשרפים רובן הן בסקילה לפי שהיא קלה אלא הכי פירושו למה לי שריפה חמורה אפילו הס שוות תיפוק לי משום דרובא נסקלים נינהו:

זקן

שמד א מיי' פ"ו מהל' ממרים הל' ג סמג עשין קי טוש"ע י"ד סי' רמ סעיף ה:

שמה ב מיי' פ"ה מהל' מעשר שני הל' יא:

שמו ג מיי' פ"ו מהל' מתנות עניים הלכה יג:

שמז ד טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ה בהג"ה:

שמח ה מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה ז טוש"ע י"ד סי' רמ סעי' ח:

שמט ו ז מיי' פי"ד מהלכות סנהדרין הל' ד והל' ו:

שנ ח מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה יא טוש"ע י"ד סימן רמ סעיף יא:

שנא ט מיי' פ"ו מהל' ממרים הלכה יא טוש"ע שם:

שנב י מיי' שם הל' יג טוש"ע שם סעי' יב:

שנג כ מיי' שם הל' ח טוש"ע שם סעי' יט:

שנד ל מיי' פ"ה מהל' א"א הל"א טוש"ע שם סימן רמב סעיף נב:

תורה אור השלם

1. כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ לְמַעַן יַאֲרִכֻן יָמֶיךָ עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר יְיָ אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ:
שמות כ יא
2. כַּבֵּד אֶת יְיָ מֵהוֹנֶךָ וּמֵרֵאשִׁית כָּל תְּבוּאָתֶךָ:
משלי ג ט
3. לֹא תְקַלֵּל חֵרֵשׁ וְלִפְנֵי עִוֵּר לֹא תִתֵּן מִכְשֹׁל וְיָרֵאתָ מֵאֱלֹהֶיךָ אֲנִי יְיָ:
ויקרא יט יד
4. כִּי תָצוּר אֶל עִיר יָמִים רַבִּים לְהִלָּחֶם עָלֶיהָ לְתָפְשָׂהּ לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לְנִדַּח עָלָיו גַּרְזֶן כִּי מִמֶּנּוּ תֹאכֵל וְאֹתוֹ לֹא תִכְרֹת כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה לָבֹא מִפָּנֶיךָ בַּמָּצוֹר: דברים כ יט
5. וְיְיָ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם בְּעַמּוּד עָנָן לְנַחֹתָם הַדֶּרֶךְ וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה: שמות יג כא

גליון הש"ס

גמ' משל בן. ע' גר"ש פ"ל מ"ל דפאה: שם דמחיל ליה ליקריה. ע' טורי אבן מגילה כח ע"ל ד"ה ל"ת משנה:

תוס' ר"י הזקן

לבטול מלאכה. שנתבטל ממלאכתו כשמאכילו. [מעשר שני] בלא חומש. דאחר הוא ולא קרינן כי יגאל איש ממעשרו ויסף חמישיתו [ראה ויקרא כז, לא]. ומאכילים. אם האחד עני. פורע חובו. עליו מוטל לפרנסו. להעדפה. שרשאי להעדיף מזונותיו ממעשר עני ולא הוי פורע חובו, שאם הוא נותן לו די ספקו כמו שמוטל עליו. מאי נפקא לן מינה. הרי הוא נותן לו מה שמוטל עליו ליתן. והלכתא משל אב. [וכתב הרי"ף דשדרו] ממתיבתא

מוסר רש"י

מאירה. חסרון כמו לרעת ממלכת (דברים כח ס). הנשרפים בנסקלים. משמע כגון דהוו נסקלין רובא ואיעבדא בהו מיעוטא נשרפין (סנהדרין פ:). אמר ליה רב יהודה בריה. רב יהודה רביה דר' יחזקאל אבוה הוה (לקמן לג:). תיפוק ליה דרובא נסקלים נינהו. היכי נקט טעמא משום דלא אתה רשאי למשוך לאכול לענוש חמור אלא נתחייב בו: רבי שמעון אומר ידונו בסקילה. שהיא קלה דאית ליה לרבי שמעון שריפה חמורה מסקילה וטעמא מפרש בסנהדרין (דף נ.): אמר ליה רב יהודה בריה. יחזקאל לרב יחזקאל אבא לא תתנייא הכי הנשרפין בנסקלין והוו נסקלין רובא דא"כ אמאי תלית טעמא משום דשריפה חמורה תיפוק לי דליכא למימר כולן בשריפה דא"כ אזלא לך בתר מיעוטא: הנסקלין בנשרפין. דאע"ג דנשרפין רובא ידונו בסקילה מפני שהיא קלה: התם רבנן הוא דקאמרו. דקא מסיימי רבנן שהסקילה חמורה, לאו למיתב טעמא למילתייהו מסיימי הכי, בשריפה דליייהו בתר רובא, ודקאמרת למחל בתר מיעוטא משום דשריפה חמורה ואין אנו רשאין למשוך את הקלים, לאו חמורה היא אלא קלה היא (שם פ:). לא תימא ליה לאבוך הכי. להודיעו בהלא שהוא טועה משום דמכסיף ומלטער (שם פא:). כך כתוב בתורה. קס"ד בתמיהה קאמר וכי כך כתוב בתורה, צעורי קא מצער ליה. דמסייעו ואומר וכי יפה אתה עושה (שם). אלא. בגימוחתא אומר לו מקרא המעוד בתורה ואומר לו אני מקרא כך וכך כתוב בתורה, והוא עצמו יפיס על לבו על מה מזכירו, והכי נמי אין לך לומר לאביך לא תתנייא הכי (שם).

מוסף תוספות

א. כגון שחוט לי בהמתך. תוס' ב"מ לב. ב. דאביו נהנה מגוף הבהמה. שם. ג. שאינו נהנה מן האבידה שמפסיד הבן אע"פ שהוא נהנה שהיה מכבדו בדבר אחר בשעה שמחזיר האבידה. תוס' הרא"ש. שגם לאב קשה האבידה. תוס' ב"מ לב. ד. דעובר בבל תשחית ואין חייב לכבדו בזה. תוס' הרא"ש. ה. אפי' הוא מחזר על הפתחים והאי דאמרי אפי' מחזר על הפתחים לא שיתן לו ממונו ויחזור על הפתחים אלא בגופו מכבדו ובטל ממלאכתו ומתוך זה צריך לחזר על הפתחים. תוס' הרא"ש. ועי' מהרש"ל.

ו) [נעיל ל ע"ב, ע"ש], ז) תוספתא דמעשר שני פ"ד ה"ו, ג) [נעיל לג. ע"ש היטב], ד) מלה מ. ב"מ ה: ע"ז ו: [מו"ק יח. ע"ש], ה) שבת קכט. קמ:, ו) סנהדרין פ:, ז) [בכת"י ובסנהדרין: דשריפה], ח) ע"ש, ט) [ברכות ט. וש"נ], י) [עמ"ש בס"ד תוגיה טו: על הגליון], כ) [נדפו"י: פוהלו], ל) [נדפו"ל: לפניו], מ) [ברש"י בבי"ר: נוסף: שאם יקחנו יתבטל מאותה מלוה], נ) [בזמרים ל: בד"ה חטאת העוף כו' הניחו תוס' אבעיא זו בספק וע' תוס' ב"מ לב. ד"ה אביאתו], ס) [יומא. כ"ה בתוס' הרא"ש], ע) [לפנינו שם אינה דרכא בכפייה לרב נתן], פ) [דפרקין ס"ז], צ) [לא ע"א בד"ה כבד].

Hint Sheet for Kiddushin 32a/b

Jastrow Abbreviation: Kidd 31a/b

This is a name	יצחק בר שילא
Look up abbreviations in back of Frank	א״ר
This is a name	מתנה
This is a name	רב חסדא
Look up without prefix -ה	האב
Look up without prefix -ש	שמחל
Look up without suffix -ו	כבודו
Root: **מחל**	מחול
Look up without prefix -ה	הרב
See entry for אֵין	אין
This is a name	ורב יוסף
Look up abbreviation in back of Frank	אפי'
Look up in Frank	שנאמר
This is a name	רבא
Look up as is	השתא
Look up without prefix -ה	הקדוש

Look up abbreviation in back of Frank (see entry 3!)	ב״ה
Look up in Frank under דידיה/דיליה	דיליה
Look up without prefix -ו, then chase down the root!	ותורה
Root: **יקר**	ליקריה
See Aramaic entry	הדר
Look up in Frank	דכתיב
This is not the same word that you've seen before! See entry for אִין (I)	אין

Torah Verses for Kiddushin 32a/b

Exodus 13:21–22

[21] **The LORD went before them by day** in a pillar of cloud, to guide them along the way, and by night in a pillar of fire, to give them light, that they might travel day and night. [22] The pillar of cloud by day and the pillar of fire by night did not depart from before the people.

שמות יג:כא–כב

כא **וה׳ הֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם יוֹמָם**
בְּעַמּוּד עָנָן לַנְחֹתָם הַדֶּרֶךְ
וְלַיְלָה בְּעַמּוּד אֵשׁ לְהָאִיר
לָהֶם לָלֶכֶת יוֹמָם וָלָיְלָה:
כב לֹא־יָמִישׁ עַמּוּד הֶעָנָן יוֹמָם
וְעַמּוּד הָאֵשׁ לָיְלָה לִפְנֵי הָעָם:

Psalms 1:1–6

[1] Happy is the man who has not followed the counsel of the wicked, or taken the path of sinners, or joined the company of the insolent; [2] rather, the Torah of the LORD is his delight, **and he studies his Torah day and night.** [3] He is like a tree planted beside streams of water, which yields its fruit in season, whose foliage never fades, and whatever it produces thrives. [4] Not so the wicked; rather, they are like chaff that wind blows away. [5] Therefore the wicked will not survive judgment, nor will sinners, in the assembly of the righteous. [6] For the LORD cherishes the way of the righteous, but the way of the wicked is doomed.

תהילים א:א–ו

א אַשְׁרֵי־הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ
בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ
חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב
לֵצִים לֹא יָשָׁב: ב כִּי אִם
בְּתוֹרַת ה׳ חֶפְצוֹ **וּבְתוֹרָתוֹ**
יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה: ג וְהָיָה
כְּעֵץ שָׁתוּל עַל־פַּלְגֵי מָיִם
אֲשֶׁר פִּרְיוֹ יִתֵּן בְּעִתּוֹ וְעָלֵהוּ
לֹא־יִבּוֹל וְכֹל אֲשֶׁר־יַעֲשֶׂה
יַצְלִיחַ: ד לֹא־כֵן הָרְשָׁעִים כִּי
אִם־כַּמֹּץ אֲשֶׁר־תִּדְּפֶנּוּ רוּחַ:
ה עַל־כֵּן לֹא־יָקֻמוּ רְשָׁעִים
בַּמִּשְׁפָּט וְחַטָּאִים בַּעֲדַת
צַדִּיקִים: ו כִּי־יוֹדֵעַ יְהוָה דֶּרֶךְ
צַדִּיקִים וְדֶרֶךְ רְשָׁעִים
תֹּאבֵד:

SUPPLEMENTAL TEXTS

Kidushin 32a/b

CONTENTS

PARALLEL RABBINIC TEXTS | other texts in rabbinic literature where versions of, or ideas from, our text appear

BT Sotah 41b 1

BT Sanhedrin 19b 2

BT Avoda Zara 18b 3

CODES | codification of our text in later halakhic literature (for more info on this check out the Codes Cheat Sheet in the Bet Midrash Reference Guide, p. 16–17!)

Mishneh Torah, Hilkhot Mamrim 6:8 4

Mishneh Torah, Hilkhot Talmud Torah 5:11 5

Sulchan Aruch, Yoreh De'ah 240:19 & 240:32 7

אלו נאמרין פרק שביעי סוטה

מצוה שאני. והכי פרכינן נמי בפרק כ"ג בסנהדרין (דף יט:) גבי מלך דתנן לא חולץ ולא חולצין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ וליבם זכור לטוב אני והאמר רב אשי וכו' ומשני מצוה שאני וקשיא לר"י אמאי לא משני הכי בפרק שני דכתובות (דף יח.) מעבירין את המת מלפני כלה וזה וזה לפני מלך ישראל אמרו עליו על אגריפס המלך שעבר לפני הכלה ושבחוהו חכמים וקא פריך מכלל דשפיר עבד והאמר רב אשי וכו' ומשני פרשת דרכים הוה ואמאי לא משני מצוה שאני ותו איכא למיתמה והא היא גופיה דרב אשי מיירי במקום מצוה דמעיקרא אמרי[ה] אפי' למ"ד הרב שמחל על כבודו כבודו מחול נשיא שמחל על כבודו אין כבודו מחול ומותיב ליה מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע ורבי לדוק שהיו מסובין בבית המשתה בנו של ר"ג ברבי והיה ר"ג עומד ומשקה עליהן וכו' אלא אי אתמר הכי אתמר אמר רב אשי אפי' למ"ד נשיא שמחל על כבודו דהיינו רבי יהושע שקבל הכוס מרבן גמליאל וכן רבי (אלעזר בר) לדוק מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול משמע אפילו במקום מצוה דומיא דנשיא כההוא מעשה דרבן גמליאל שהיה סעודת מצוה ומחל על כבודו בשביל כבוד חכמים אורחין שהיו מסובין בסעודתו דמייתי עליה לאבריהם אביו והוא עומד עליהם אלמא דאפי' במקום מצוה אמר רב אשי אין כבודו מחול ונראה לתרץ דדוקא הכא שייך למימר מצוה שאני דמוחל על כבודו משום כבוד התורה שהוא כבוד השכינה וכן היא דפרק כהן גדול (סנהדרין יט:) דחולץ או מיבם מוחל על כבודו כדי לקיים מצות מלך עולמים ומראה בעצמו שאימת שכינה עליו אבל הכא דכתובות (דף יח.) ופ"ק דקידושין (דף לג:) שמוחל על כבודו כדי לחלוק כבוד לבשר ודם כגון לכלה וס"ת בזה גזירת הכתוב הוא שאינו מוחל אפי' במקום מצוה שהרי מצות כיבוד עצמו שהן צריכין לעשות בו למלך כבוד גדולה ממצות כיבוד שחייב המלך לנהוג בהו שהרי גם עליהן אמרה תורה שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך ולא אימתך עליו ממלא דמה שהמלך מכבדו ליכא מצוה: **אותו היום נתחייבו שונאי ישראל בלייה.** ירושלמי תני רבי חנינא ברבי גמליאל אומר הרבה חללים נפלו באותו יום שהחניפו לו מאתחלתא דמועד: וחזן הכנסת נוטל ס"ת ונותנו לראש הכנסת: [פ] שמעת מינה חולקין כבוד לתלמיד במקום הרב אמר אביי [א]כולה משום כבודו דמלך: והמלך עומד ומקבל וקורא יושב אגריפס המלך עמד וקיבל וקרא עומד: עומד מכלל דיושב והאמר מר [ב] אין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד שנא' [1] ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר וגו' כדאמר רב חסדא בעזרת נשים [2] הכא נמי בעזרת נשים: ושבחוהו חכמים: שבחוהו מכלל דשפיר עבד האמר רב אשי אפי' למ"ד [ג] נשיא שמחל על כבודו כבודו מחול [ד] מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנא' [2] שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך מצוה שאני: וכשהגיע ללא תוכל לתת: תנא [ד] משמיה דרבי נתן באותה שעה נתחייבו שונאי ישראל כלייה [ה] שהחניפו לו לאגריפס אמר ר' שמעון בן חלפתא מיום שגבר אגרופה של חנופה נתעוותו [פ] הדינין ונתקלקלו המעשים ואין אדם יכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך דרש ר' יהודה בר מערבא ואיתימא ר' שמעון בן פזי מותר להחניף לרשעים בעולם הזה שנאמר [3] לא יקרא עוד לנבל נדיב ולכילי לא יאמר שוע מכלל דבעולם הזה שרי ר' שמעון בן לקיש אמר מהכא [4] כראות פני אלהים ותרצני ופליגא דרבי לוי דאמר רבי לוי משל של יעקב ועשו למה הדבר דומה לאדם שזימן את חבירו והכיר בו שמבקש להורגו אמר לו טעם תבשיל זה שאני טועם כתבשיל שטעמתי בבית המלך אמר ידע ליה מלכא מיסתפי ולא קטיל ליה אמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנא' [5] וחנפי לב ישימו אף ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסרם: סימן א"ף עוב"ר גיהנ"ם ביד"ו ניד"ה גול"ה: ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנא' [6] אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים [פ] ואין קוב אלא קללה שנא' [7] לא קבה אל ואין לאום אלא עוברין שנא' [8] ולאום מלאום יאמץ ואמר רבי אלעזר כל אדם שיש בו חנופה נופל בגיהנם שנא' [9] הוי האומרים לרע טוב ולטוב רע וגו' מה כתיב אחריו לכן כאכל קש לשון אש וחשש להבה ירפה וגו' ואמר רבי אלעזר כל המחניף [ו] לחבירו סוף נופל בידו ואם אינו נופל בידו נופל ביד בניו ואם אינו נופל ביד בני בניו נופל ביד בן בנו שנא' [10] ויאמר ירמיה לחנניה אמן כן יעשה ה' יקם ה' את דבריך וכתי' ויהי

מאימת דמסחיל מועד. ומיהו ביו"ט לא שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא יו"ט ומאתמול נמי לא עבדינן לה דדחקא לה עזרה והאי טעמא מפרש בגמ' ירושלמי (פ"א ה"ד) במס' מגילה דקתני הקהל מאחרין כשחל להיות בשבת וקאמר מפני הבימה ועבדה מאתמול דחקא לה עזרה אנקובריי"ר בלע"ז: **למלכי בית דוד.** אבל לא למלכי בית חשמונאי: **אפי' למאן דאמר.** בקידושין בפ"ק (דף לג:): **אגרופה.** כחה של חנופה. דלעע"ג דאמו מישראל אין ראוי למלכות דעבד היה וזילא מילתא: **נתעוותו הדינין.** שהחניפו הדיינין את בעלי הדין: **ונתקלקלו המעשים.** שהגדולים ראו עוברי עבירה ולא מיחו בידם מפני חנופה: **ואין אדם שיכול לומר לחבירו מעשי גדולים ממעשיך.** שמתוך שלא מיחו בעוברי עבירה למדו הדורות את מעשיהם ונמצא כולן עוברין: **לילי.** לשון כלתה נפשי (תהלים קיט). שמתאוה לשתות יין תדיר: **ופליגא.** הא דריש לקיש דאמר להחניפו לעשו נתכוון לומר לו ראיתי פניך כראות פני וגו' פליגא אדרבי לוי דאמר לא להחניפו נתכוין אלא לאיים עליו ולהודיעו שהוא רגיל לראות מלאכים: **לא ישועו** כי אסרם. כשיבואו עליהם יסורין לא יועילם שועה: **ויאמר ירמיהו לחנניה הנביא.** שאמר נבואת שקר על גלות יכניה וכלי הקודש שגלו עמו בעוד שנתים ימים אני משיבם אל המקום הזה אמן כן יעשה ה' חנופה היא זו שהיה לו לומר בהליא שקר אתה נבא: [ז] **ויהי הוא בשער בנימין.** לאחר כמה ימים היה ירמיה יולא מירושלים ללכת ארץ בנימין לחלוק נחלה שנפלה לו ותפסו ירליה ויאמר לו אל הכשדים אתה נופל: גמולה

מסורת הש"ס

פ) [נעיל מ: וש"נ], ב) [שם וש"נ], ג) סנהדרין יט: כתובות יח. קדושין לג:, ד) [תוספתא פ"ז], ה) [סנהדרין לב.], ו) [בע"א מיתא לרשע], ז) שייך לדף אמת"ל, ח) [קדושין לג:], ט) ר"ל מדין, י) עי' במנורת המאור כלל ג פ"ב מד ע"ת.

הגהות הב"ח

(א) גמ' נתעוותו (הדיינין) תז"מ. וז"ב גי' רש"י הדיינין: (ב) תוס' ד"ה אומו וכו' ופי' ר"י. ר"ב עיין בתוס' פרק המולן דף מה פירשו בע"א בשם ר"ש:

גליון הש"ם

תוס' ד"ה אותו היום וכו' אלא מן הברורים שבאחיך. ועי' ר"ב דף ג ע"ב תד"ה כל: ד"ה כל המחניף וכו' במקום סבנה מותר. מג"א סימן קג:

לעזי רש"י

אינקובריי"ר. להפריע.

מוסף רש"י

אין ישיבה בעזרה. ראה לעיל מ ע"ב. אפילו למ"ד נשיא שמחל כו'. פליגא בפרק קמא דקדושין (כתובות יז.). שום תשים עליך מלך. ישראל החכמו שיעימו עליהם שימות הרבה, כלומר שתהא אימתו עליהם הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה (כתובות יז.). ולכילי. דמאי נוכל מורם רעיס (ישעיה לב ה). שוע. נשון מדון שהכל שועין ופוגין אליו (שם).

תורה אור השלם

1. וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי יְיָ וַיֹּאמַר מִי אֲנֹכִי אֲדֹנָי אֱלֹהִים וּמִי בֵיתִי כִּי הֱבִיאֹתָנִי עַד הֵלֹם:
שמואל ב ז יח
2. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא:
דברים יז טו
3. לֹא יִקָּרֵא עוֹד לְנָבָל נָדִיב וּלְכִילִי לֹא יֵאָמֵר שׁוּעַ:
ישעיהו לב ה
4. וַיֹּאמַר יַעֲקֹב אֵל נָא אַל נָא מְצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי:
בראשית לג י
5. וְחַנְפֵי לֵב יָשִׂימוּ אָף לֹא יְשַׁוְּעוּ כִּי אָסָרָם:
איוב לו יג
6. אֹמֵר לָרָשָׁע צַדִּיק אָתָּה יְקֻבֻּהוּ עַמִּים יִזְעֲמוּהוּ לְאֻמִּים:
משלי כד כד
7. מָה אֶקֹּב לֹא קָבַּה אֵל וּמָה אֶזְעֹם לֹא זָעַם יְיָ:
במדבר כג ח
8. וַיֹּאמֶר יְיָ לָהּ שְׁנֵי גוֹיִם בְּבִטְנֵךְ וּשְׁנֵי לְאֻמִּים מִמֵּעַיִךְ יִפָּרֵדוּ וּלְאֹם מִלְּאֹם יֶאֱמָץ וְרַב יַעֲבֹד צָעִיר:
בראשית כה כג
9. הוֹי הָאֹמְרִים לָרַע טוֹב וְלַטּוֹב רָע שָׂמִים חֹשֶׁךְ לְאוֹר וְאוֹר לְחֹשֶׁךְ שָׂמִים מַר לְמָתוֹק וּמָתוֹק לְמָר:
ישעיהו ה כ
10. וַיֹּאמֶר יִרְמְיָה הַנָּבִיא אָמֵן כֵּן יַעֲשֶׂה יְיָ יָקֵם יְיָ אֶת דְּבָרֶיךָ אֲשֶׁר נִבָּאתָ לְהָשִׁיב כְּלֵי בֵית יְיָ וְכָל הַגּוֹלָה מִבָּבֶל אֶל הַמָּקוֹם הַזֶּה:
ירמיהו כח ו

ודבר תמוה לומר אם היה רואי [ט] מפני התורה כיון דאמו היתה מישראל אלא משום דזילא מילתא כמו שפירש"י שיתחייבו על חנופה מועטת כזאת עונש גדול [כ] ופירש ר"י אע"ג דאמר בפרק מצות חליצה (יבמות קב.) ובפרק החולץ (שם מה:) גבי רב מרי דמנייה רבא אפורסי דבבל וגבי אושפיזכניה דרב אדא בר אהבה אם היתה אמו מישראל מקרב אחיך קיימן ביה (קדושין דף עו:) היינו דוקא גבי נשיאות וברורות בעלמא דליגהג ברורות במתא דדרשינן שום תשים עליך מלך מקרב אחיך מדסמך משימות למקרב אחיך ש"מ דבעינן בהו מקרב אחיך קלת כגון אמו מישראל אבל מלך אחר ושנה עליו מקרב אחיך תשים עליך מלך דקפיד קרא גבי מלך עד שיהא ממש מקרב ממונע מאביו ואמו מישראל ווו היתה החנופה שמלך בזרוע שלא כדין מורה והודו לו והחזיקו בכך נהי שלא יוכלו למחות היה להן לשתוק ולא להחזיקו וזהו עונש החנופה בדבר עבירה שמחניף לחבירו מחמת יראתו מפניו ואינו חושש על יראת הקב"ה ועושה עין שלמעלה כאילו אינה רואה בירושלמי דעשרה יוחסין בגמרא אין בודקין מן המזבח כתיב שום תשים עליך מלך אין לי אלא מלך מנין לרבות שוטרי הרבים וגבאי לדקה וסופרי דיינין ומכין ברצועות ת"ל מקרב אחיך תשים עליך מלך כל שתשימוהו עליך לא יהא [ל] אלא מן הברורין שבאחיך:

כל המחניף לחבירו. יש לפרש שלא במקום סכנה אבל [מ] במקום סכנה מותר כי היא דפרק ארבעה נדרים (דף כב.) [נ] עולא אזל לגרעא דישראל לוו בהדיה תרי בני חוזאי קם חד שחטיה לחבריה אמר ליה לעולא יאות עבדי אמר ליה אין ופרע לו בית השחיטה כי אתא לקמיה דרבי יוחנן אמר ליה דלמא מ"ו אחזקית ידי עוברי עבירה א"ל רבי יוחנן נפשך הצלתה:

אותו שכנגדו וי"ל דדיני נפשות שאני [פ] אי נמי הכא הוי קבלת עדות וקבלת עדות כשעת גמר דין ובשעת גמר דין אמרינן פרק שבועת העדות (דף ל: ושם) דברי הכל דיינים בישיבה ובעלי דינין בעמידה ואם כן יש ליישב כשב"ד מושיבין שני בעלי דינין אלא ישבו בשעת קבלת העדות ולא בשעת גמר דין דשעת קבלת העדות כמו גמר דין משום: **מצוה שאני.** וכה"ג לא משני הש"ס גבי המלך שעבר לפני כלה בפרק האשה שנתארמלה (כתובות דף מז.) דמשני פרשת דרכים הוא ואמאי לא משני מצוה שאני וי"ל דהתם אין המצוה כי אם בשביל כבוד המתן והכלה וכבוד מלך עדיף טפי מכבוד החתן וא"כ ליכא מצוה אבל הכא גבי יבום מצוה איכא:

שפראו מצער גידול בנים. פי' הקונטרס גידול י"ב שבטים ולא נהירא חדא דאינו צער אלא שמחה כדאמרינן (ברכות דף סג.) גבי עובד אדום שברכו ה' בבניס בשכר הארון שהיה בביתו ועוד דאברהם היו לו בניס מקטורה ולריך לומר צער של יוסף ואחיו וגלגול ירידת מצרים:

נשיס

נפנה לימינו כבשו פניהם בקרקע נפנה לשמאלו וכבשו פניהם בקרקע אמר להן שמעון בן שטח בעלי מחשבות אתם יבא בעל מחשבות ויפרע מכם מיד בא גבריאל וחבטן בקרקע ומתו באותה שעה אמרו מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו: לא חולץ ולא חולצין וכו': איני והאמר רב אשי אפילו למאן דאמר [א] נשיא [ב] שמחל על כבודו כבודו מחול [ג] מלך שמחל על כבודו אין כבודו מחול שנאמר [1] שום תשים עליך מלך [ד] שתהא אימתו עליך מצוה שאני: ואין נושאין כו': תניא אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאי נינהו מירב ומיכל [ג] שאלו תלמידיו את ר' יוסי היאך נשא דוד שתי אחיות בחייהן אמר להן מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמר [2] תנה את אשתי את מיכל אשר ארסתי לי במאה ערלות פלשתים מאי תלמודא אמר רב פפא מיכל אשתי ולא מירב אשתי מאי קידושי טעות דכתיב [3] והיה האיש אשר יכנו יעשרנו המלך עושר גדול וגו' אזל קטליה אמר לו מלוה אית לך גבאי [ד] [4] והמקדש במלוה אינה מקודשת אזל יהבה לעדריאל דכתיב [4] ויהי בעת תת את מירב בת שאול לדוד וגו' א"ל אי בעית דאתן לך מיכל זיל אייתי לי מאה ערלות פלשתים אזל אייתי ליה א"ל מלוה ופרוטה אית לך גבאי [ה] שאול סבר [ו] מלוה ופרוטה דעתיה אמלוה ודוד סבר [ו] מלוה ופרוטה [ז] דעתיה אפרוטה ואיבעית אימא דכולי עלמא מלוה ופרוטה דעתיה אפרוטה שאול סבר לא חזו ולא מידי ודוד סבר חזו לכלבי ושונרי ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי דריש ביה ר' יוסי לטעמיה דתניא רבי יוסי היה דורש מקראות מעורבין [ח] כתיב [5] ויקח המלך את שני בני רצפה בת איה אשר ילדה לשאול את אדמוני ואת מפיבושת ואת חמשת בני מיכל אשר ילדה לעדריאל המחולתי וגו' וכי לעדריאל נתנה והלא לפלטי בן ליש נתנה דכתיב [6] ושאול נתן את מיכל בתו אשת דוד לפלטי בן ליש וגו' אלא מקיש קידושי מירב לעדריאל לקידושי מיכל לפלטי מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה ור' יהושע בן קרחה נמי הכתיב את חמשת בני מיכל בת שאול אמר לך רבי יהושע וכי מיכל ילדה והלא מירב ילדה [ט] מירב ילדה ומיכל גידלה לפיכך נקראו על שמה [ט] ללמדך שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו: (חנינא קרא יוחנן ואשתו אלעזר וגאולה ושמואל בלימודי סימן): רבי חנינא אומר מהכא [7] ותקראנה לו השכנות שם לאמר יולד בן לנעמי וכי נעמי ילדה והלא רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה רבי יוחנן אמר מהכא [8] ואשתו [י] היהודית ילדה את ירד אביגדור וגו' אלה בני בתיה בת פרעה אשר לקח (לו) מרד מרד זה כלב ולמה נקרא שמו מרד [כ] שמרד בעצת מרגלים וכי בתיה ילדה והלא יוכבד ילדה אלא יוכבד ילדה ובתיה גידלה לפיכך נקרא על שמה רבי אלעזר אמר מהכא [9] גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וכי יוסף ילד והלא יעקב ילד אלא יעקב ילד ויוסף כילכל לפיכך נקראו על שמו אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יונתן [ל] כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו שנאמר [10] ואלה תולדות אהרן ומשה וכתיב ואלה שמות בני אהרן לומר לך אהרן ילד ומשה לימד לפיכך נקראו על שמו [11] לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם וכי היכן מצינו ביעקב שפדאו לאברהם אמר רב יהודה שפדאו מצער גידול בנים והיינו דכתיב [12] לא עתה יבוש יעקב וגו' לא עתה יבוש יעקב מאביו ולא עתה פניו יחוורו מאבי אביו כתיב פלטי וכתיב [13] פלטיאל אמר ר' יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל [מ] שפלטו אל מן העבירה מה עשה [מ] נעץ חרב בינו לבינה אמר כל העוסק בדבר זה ידקר בחרב זה והכתיב [14] ויולך אתה אישה שנעשה לה כאישה והכתיב [14] הלך ובכה על המצוה דאזיל מיניה עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם ביאה אמר רבי יוחנן תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז תוקפו של בועז ענוותנותו של פלטי בן ליש תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז דכתיב [15] ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת אמר רב שנעשה בשרו כראשי לפתות

תוקפו

נפנה. שמעון לימינו לידע אם יאמרו כמותו: **כבשו פניהם.** שהיו ירלאין ממנו: **בעל מחשבות.** הקב"ה: [ט] **ולא חולצין לאשה.** מפני שאסורה ליבמה: תוליה גבאי היא לו לבא לב"ד ותהא רוקקת לפניו ויבום גבאי הוא לו לקום על שם אחיו [ס]: הא דרב אשי בפ' קמא דקידושין (דף לב:): **הרלאיוה לו.** המותרות לו אבל נשיו של שאול לא: **מלוה אית לך גבאי.** עושר גדול וקידושין אחריס לא קיבלתי: **בעא פא.** כשהגיע עת לתתה לדוד נתנה לעדריאל: **מלוה ופרוטה.** מלוה עושר גדול שנתחייבתי לך בשביל גלית ופרוטה שוה כסף שקבלתי ממך בהללו ערלות פלשתים: **שאול סבר.** דעתיה דמקדש לקדש במלוה דמשיבא הלכך לאו קידושי ניהו ואזל ויהבה לפלטי בן ליש: **ודוד סבר.** דעתיה אפרוטה משום הכי קרי לה אשתי: **האי תנה את אשתי את מיכל.** דמשמע זו אשתי ולא מירב אשתי: **מאי דריש ביה.** רבי יוסי דלא דריש ולא מירב אשתי: **לטעמיה.** דדריש ממקרא מעורבב כדלקמן מה מיכל אשתי אף מירב אשתי: **קדושי מיכל לפלטי.** פשיטא לן דבעבירה דהא כתיב אשתי מיכל וקיימא לן (קידושין דף מז.) דעתיה אפרוטה דבא קידושין היא: **ואשאו היהודיס.** בכלב בן יפונה משבטי קרא. יהודית על שם ע' שכפרה בע"ז ונתגיירה שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי דכתיב (דניאל ג) איתי גוברין יהודאין וגו': **ירד אביגדור.** כולן שמותן של משה הן: **מרד.** כלב שמרד בעצת מרגלים: **בולדות אהרן ומשה.** ומפרש בתריה בני אהרן ולא הוזכרו בני משה שם: **שפראו מצער גידול בניס.** שהוטל עליו טורח השבטים שעל אבריהם היה מוטל אותו טורח דכתיב (בראשית מו) והרביתי את זרעך והוא פלאו: **והא כתיב אישה.** אלמא בא עליה: **שנעשה לה לאישה.** שהיה מגדלה ומחבבה: **הלך ובכה אחריה.** בקושיא קא נסיב לה: **עד בחורים.** קרא קא דריש ואזיל: **תוקפו של יוסף ענוותנותו של בועז.** דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז. תוקף דבר גדול וחמור ויש לו שם. ענוה דבר שאין לו שם שאדם עושה לפי תומו: **שנעשה בשרו.** אבר: **כראשי נפותם.** נתקשה ואמעפ"כ כבש ילרו ולף על פי שפנויה היתה ועמו במיטה אבל יוסף אשת איש היתה ואינה עמו במיטה:

תוקפו

מסורת הש"ס

א) כתובות י:. סוטה מא: קידושין לב:, ב) [ובוספתא סוטה פ"ט,ג], ג) [תוספתא סוטה פ"ט,ג], ד) [קידושין ו: מו. מו.], ה) [קידושין מח: ב"ק עט:], ו) [קידושין מו.], ז) [תוספ' סוטה שם], ח) אלא מיכל ילדה כל"ל, ט) מגילה יג., י) ל"ל היהודיה, כ) [מגילה יג.], ל) [נקמן עט:], מ) [ע' תוס' שבת יג: ד"ה מטה מדלא], נ) [מכלן שייך במשנה דלעיל יח.], ס) [ע"כ שייך שם], ע) [מגילה יג.], פ) [וע' תוס' שבועות ל. ד"ה שאם רלו ותוס' נקמן לד: ד"ה יום ותוס' ב"ב קיד. ד"ה אבל ותוס' זבחים עז. ד"ה מיוסב],

גליון הש"ס

גמ' שאול סבר מלוה ופרוטה. עיין חגיגה ד' ט"ז ע"א תוס' ד"ה יומי: שם שפלטו אל. כעין זה נקמן דף לז ע"ב אבל אלמנתיאל וכן ב"ב דף קי ע"א גבי שמואל ובתמורה דף יז גבי עתניאל ובירושלמי ספ"ה דסוטה גבי אליאסף בן ברכאל:

תורה אור השלם

1. שׂוֹם תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ אֲשֶׁר יִבְחַר יְיָ אֱלֹהֶיךָ בּוֹ מִקֶּרֶב אַחֶיךָ תָּשִׂים עָלֶיךָ מֶלֶךְ לֹא תוּכַל לָתֵת עָלֶיךָ אִישׁ נָכְרִי אֲשֶׁר לֹא אָחִיךָ הוּא: דברים יז טו
2. וַיִּשְׁלַח דָּוִד מַלְאָכִים אֶל אִישׁ בֹּשֶׁת בֶּן שָׁאוּל לֵאמֹר תֶּנָה אֶת אִשְׁתִּי אֶת מִיכַל אֲשֶׁר אֵרַשְׂתִּי לִי בְּמֵאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים:

שמואל ב ג יד

3. וַיֹּאמֶר אִישׁ יִשְׂרָאֵל הָאִישׁ הָעֹלֶה הַזֶּה כִּי לְחָרֵף אֶת יִשְׂרָאֵל עֹלֶה וְהָיָה הָאִישׁ אֲשֶׁר יַכֶּנּוּ יַעְשְׁרֶנּוּ הַמֶּלֶךְ עֹשֶׁר גָּדוֹל וְאֶת בִּתּוֹ יִתֶּן לוֹ וְאֶת בֵּית אָבִיו יַעֲשֶׂה חָפְשִׁי בְּיִשְׂרָאֵל:

שמואל א יז כה

4. וַיְהִי בְּעֵת תֵּת אֶת מֵרַב בַּת שָׁאוּל לְדָוִד וְהִיא נִתְּנָה לְעַדְרִיאֵל הַמְּחֹלָתִי לְאִשָּׁה:

שמואל א יח יט

5. וַיִּקַּח הַמֶּלֶךְ אֶת שְׁנֵי בְּנֵי רִצְפָּה בַּת אַיָּה אֲשֶׁר יָלְדָה לְשָׁאוּל אֶת אַרְמֹנִי וְאֶת מְפִבֹשֶׁת וְאֶת חֲמִשֶּׁת בְּנֵי מִיכַל בַּת שָׁאוּל אֲשֶׁר יָלְדָה לְעַדְרִיאֵל בֶּן בַּרְזִלַּי הַמְּחֹלָתִי:

שמואל ב כא ח

6. וְשָׁאוּל נָתַן אֶת מִיכַל בִּתּוֹ אֵשֶׁת דָּוִד לְפַלְטִי בֶן לַיִשׁ אֲשֶׁר מִגַּלִּים:

שמואל א כה מד

7. וַתִּקְרָאנָה לּוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֶלֶד בֵּן לְנָעֳמִי וַתִּקְרֶאנָה שְׁמוֹ עוֹבֵד הוּא אֲבִי יִשַׁי אֲבִי דָוִד:

רות ד יז

8. וְאִשְׁתּוֹ הַיְּהוּדִיָּה יָלְדָה אֶת יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר וְאֶת חֶבֶר אֲבִי שוֹכוֹ וְאֶת יְקוּתִיאֵל אֲבִי זָנוֹחַ וְאֵלֶּה בְּנֵי בִתְיָה בַּת פַּרְעֹה אֲשֶׁר לָקַח מָרֶד:

דברי הימים א ד יח

9. גָּאַלְתָּ בְזְרוֹעֲךָ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה:

תהלים עז טז

10. וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה בְּיוֹם דִּבֶּר יְיָ אֶת מֹשֶׁה בְּהַר סִינָי: במדבר ג א 11. וְאֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי אַהֲרֹן הַכֹּהֲנִים הַמְשֻׁחִים אֲשֶׁר מִלֵּא יָדָם לְכַהֵן: שמות כח מא 12. לָכֵן כֹּה אָמַר יְיָ אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחְוָרוּ: ישעיהו כט כב 13. וַיִּשְׁלַח אִישׁ בֹּשֶׁת וַיִּקָּחֶהָ מֵעִם אִישׁ מְעֹנִם פַּלְטִיאֵל בֶּן לָיִשׁ: שמואל ב ג טו 14. וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ הָלוֹךְ וּבָכֹה אַחֲרֶיהָ עַד בָּחֻרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו אַבְנֵר לֵךְ שׁוּב וַיָּשָׁב: שמואל ב ג טז 15. וַיְהִי בַּחֲצִי הַלַּיְלָה וַיֶּחֱרַד הָאִישׁ וַיִּלָּפֵת וְהִנֵּה אִשָּׁה שֹׁכֶבֶת מֵרַגְלֹתָיו: רות ג ח

מוסף רש"י

שום תשים עליך מלך. ישראל כהחכו שיקימו עליהם שימות הרבה, כלומר שהכל לימתו עליהם, הלכך אין כבודו מחול, שלפיכך ריבה הכתוב שימות הרבה (כתובות יז.). **והמקדש במלוה.** דאמר התקדשי במלוה שהלויתיך (קדושין ו:) שמחל לה מלוה שחייבת לו (כתובות עד.). **אינה מקודשת.** לפיכך שהם בעין (קדושין מז.) דמשום דמשעה שלוותה ניתנה לגולגלה וברשותה קיימא והשתא לאו מידי יהיב לה (כתובות עד.) דקיימה משעה שעברינן דיהיב מידי בשעת קדושין ומלוה לגולגלה ניתנה וכבר הן שלה ומשעת אחרים היא מחיבת לו (קדושין ו:).

רבינו חננאל

אין נושאין אלמנותו של מלך. ר' יהודה אומר מלך נושא אלמנותו של מלך שכן דוד נשא אלמנתו של שאול שנאמר ואתנה לך את בית אדוניך ונשי אדניך בחיקך. תניא אמרו לו לר' יהודה נשים הראויות לו מבית המלך ומאן נינהו מירב ומיכל. שאלו איך נשא דוד שתי אחיות א"ר יוסי מיכל לאחר מיתת מירב נשאה. ר' יהושע בן קרחה אומר קידושי טעות היו לו במירב שנאמר תנה את אשתי את מיכל. מיכל אשתי ולא מירב אשתי. ואסיקנא שאול סבור מאה ערלות פלשתים לא חזו ולא מידי ודוד סבר לכלבי ושונרי שוו פרוטה. ור' יוסי האי תנה את אשתי את מיכל מאי עביד ליה. א"ל מקראות הללו מעורבבין הן שנאמר ואת חמשת בני מיכל בת שאול אשר ילדה לעדריאל המחולתי. והכתיב ושאול נתן את מיכל בתו לפלטי בן ליש. אלא מקיש קדושי (מיכל למירב) [מירב לעדריאל לקדושי מיכל לפלטי] מה קידושי מיכל לפלטי בעבירה אף קידושי מירב לעדריאל בעבירה ש"מ כי שאול בשתיהן שלא כדין עשה ולעולם מיכל אחר מיתת מירב נשאה ר' יהושע בן קרחה אומר מירב ילדה לעדריאל ומיכל גידלתם ונקראו על שם מיכל ללמד שכל המגדל יתום בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו. ר' חנינא אמר מהכא ילד בן לנעמי רות ילדה ונעמי גידלה לפיכך נקרא על שמה. א"ר יונתן כל המלמד בן חבירו תורה מעלה עליו הכתוב כאלו הוא ילדו שנאמר אלה תולדות אהרן ומשה לימד ונקראו על שמו. לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם יעקב פדה אברהם מצער גידול בנים. פלטי שמו למה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מעבירה. מה עשה נעץ חרב בינו לבינה ואמר העוסק בדבר הזה ידקר בחרב זו עד בחורים מלמד שהיו כבחורים. א"ר יוחנן תוקפו של בועז ענותנותו של יוסף שנאמר ויבא הביתה לעשות מלאכתו תנא שניהם לדבר אחד נתכוונו תוקפו של בועז ענותנותו של פלטי כתיב ויולפת אמר רב נעשה בשרו כראשי

שלא יתחשב עמהם. פרש"י לחזקם לגור על העיר והר"ר אלחנן פירש להיות ממספר אנשי הלגא של עובדי כוכבים: **שמזבלין שם.** פ"ה לשון יזבלני אישי ורבינו תם פירש מזבלין מזבחים ולשון גללי נקט וכן משמע בירושלמי פרק הרואה ראה מקום שמזבלין שם לעבודת כוכבים אומר זובח לאלהים יחרם:

מאי בינייהו. תימה טובא איכא בינייהו. דר"מ דוקא אומר מפני שמזבלין הא אין מזבלין שם שרי ורבנן אסרי אף במקום שאין מזבלין וראה לפרש דהכי פריך במקום שמזבלין מאי בינייהו דהא ודאי אף במקום שמזבלין פליג מדהזכירו חכמים בדבריהם מקום שמזבלין דאי נ"פ במקום שמזבלין אין היה להם להזכיר אלא מה שהוסיפו על ר"מ ולומר אף במקום שאין מזבלין אסור ועוד יש לפרש מאי בינייהו בין מקום שמזבלין למקום שאין מזבלין לרבנן דאסרי בתרוייהו ומסיק נשא ונתן איכא בינייהו אשרי

ומי יימר דהכי איכא [א"ל השתא חזית] הוו הנהו כלבי דהוו קא אכלי אינשי שקל קלא שדא בהו הוו קאתו למיכליה אמר [9]אלהא דמאיר ענני שבקוה ויהבה ליה לסוף אשתמע מילתא בי מלכא אתיוה אסקוה לזקיפה אמר אלהא דמאיר ענני אחתוה אמרו ליה מאי האי אמר להו הכי הוה מעשה אתו חקקו לדמותיה דר' מאיר אפיתחא דרומי אמרי כל דחזי לפרצופא הדין לייתיה יומא חדא חזיוהי רהט אבתריה רהט מקמייהו על לבי זונות איכא דאמרי בשולי עובדי כוכבים חזא טמש בהא ומתק בהא איכא דאמרי אתא אליהו אדמי להו כזונה כרכתיה אמרי חם ושלום אי ר' מאיר הוה לא הוה עביד הכי קם ערק אתא לבבל איכא דאמרי מהאי מעשה ואיכא דאמרי ממעשה דברוריא: תנו רבנן [6]ההולך לאיצטדינין ולכרקום וראה שם את הנחשים ואת החברין בוקין ומוקין ומוליון ולוליון בלורין סלגורין הרי זה מושב לצים ועליהם הכתוב אומר [1]אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' חפצו הא למדת שדברים הללו מביאין את האדם לידי ביטול תורה ורמינהי [3][הולכין] לאיצטדינין מותר מפני שצווח ומציל ולכרקום מותר מפני ישוב מדינה ובלבד שלא יתחשב עמהם ואם נתחשב עמהם אסור קשיא איצטדינין אאיצטדינין קשיא כרקום אכרקום בשלמא כרקום אכרקום ל"ק כאן במתחשב עמהן כאן בשאין מתחשב עמהן אלא איצטדינין אאיצטדינין קשיא תנאי היא [דתניא] אין הולכין לאיצטדינין מפני [4] מושב לצים ור' נתן מתיר מפני שני דברים אחד מפני שצווח ומציל ואחד מפני שמעיד עדות אשה להשיאה תנו רבנן אין הולכין לטרטיאות ולקרקסיאות מפני שמזבלין שם זיבול לעבודת כוכבים דברי ר' מאיר וחכמים אומרים מקום שמזבלין אסור מפני חשד עבודת כוכבים ומקום שאין מזבלין שם אסור מפני מושב לצים מאי בינייהו אמר ר' חנינא מסורא [2]נשא ונתן איכא בינייהו דרש ר' שמעון בן פזי מאי דכתיב אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים ובדרך חטאים לא עמד ובמושב לצים לא ישב וכי מאחר שלא הלך היכן עמד ומאחר שלא עמד היכן ישב ומאחר שלא ישב היכן לץ [אלא] לומר לך שאם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ואם לץ עליו הכתוב אומר [2]אם חכמת חכמת לך [7](ואם לצת) לבדך תשא א"ר [8](אליעזר) כל המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר [3]ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם אמר להו רבא לרבנן במטותא [9]בעינא מינייכו דלא תתלוצצו דלא ליתו עלייכו יסורין אמר רב קטינא כל המתלוצץ מזונותיו מתמעטין שנאמר [4]משך ידו את לוצצים אמר רבי שמעון בן לקיש כל המתלוצץ נופל בגיהנם שנאמר [5]זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר [6]יום עברה היום ההוא אמר ר' אושעיא [10]כל המתייהר נופל בגיהנם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא אמר רבי [11]חנילאי בר חנילאי כל המתלוצץ גורם כלייה לעולם שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם [כי] כלה ונחרצה שמעתי אמר רבי [12](אליעזר) קשה היא שתחילת' יסורין וסופו כלייה דרש ר' שמעון בן פזי [13]אשרי האיש אשר לא הלך[14] [15] לטרטיאות ולקרקסיאות של עובדי כוכבים ובדרך חטאים לא עמד זה שלא עמד בקנגיון ובמושב לצים לא ישב שלא ישב בתחבולות שמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לטרטיאות ולקרקסיאות ולא עמדתי בקנגיון [16]אלך ואתגרה בשינה ת"ל ובתורתו יהגה יומם ולילה אמר רב שמואל [17]בר נחמני א"ר יונתן אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים זה אברהם

קיניגון. לידת חיה על ידי כלבים וכל מעשיהם לשם שחוק ושמחה. דוגמתו בשחיטת חולין (דף ס:) וכי משה קניגי הוה: **ע) למד** לא גרסינן הכא: אברהם

רבינו חננאל

קם ר' מאיר ערק לבבל איכ' דאמרי מהאי מעשה איכא דאמרי ממעשה דברוריה: ת"ר ההולך לאצטדין ולכרקום וראה הנחש והחברים בוקין מוקין מוליון לוליון סגולרין וסגולריון ה"ז מושב לצים איני והתניא הולכין לאצטדינין מפני שאם יפול ישראל בידם ובאין להורגו צווח ומצילו ולכרקום משום יישוב מדינה ובלבד שלא יתחשב עמהן כו' ואסיקנא כתנאי דתניא אין הולכין לאצטדינין מפני שהן שופכי דמים ר' נתן מתיר מפני שני דברים אחד שצווח ומציל וא' שאם יהרגוהו יעיד שמת להשיא את אשתו: ת"ר אין הולכין לתיאטריות ולקרקסאות מקום שמזבלין אסור משום לצים[6] רב חכמ' וסוגיין המתלוצץ יסורין באין עליו שנאמר ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם ומזונותיו מתמעטין ונופל בגיהנם וכן המתייהר וגורם כלייה לעולם: אשרי האיש וגו'. מכאן אמרו אם הלך סופו לעמוד ואם עמד סופו לישב ואם ישב סופו ללוץ ועליו הכתוב אומר אם חכמת חכמת לך ולצת לבדך תשא: פי' בקניגיון בלשון יון מקום הציד: יכול כיון שלא הלך בכל אלו יגרה בשינה. ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו: אשרי האיש. זה

6) גרלה דל"ל מקום שמזבלין אסור משום חשד עבודת כוכבים ומקום שאין מזבלין אסור משום מושב לצים.

מסורת הש"ס

1) [תוספתא פ"ב ה"ב], 2) [תוספתא סס], 3) [לעיל ז:], 4) [ל"ל ולצת], 5) [ל"ל אלעזר], 6) [בע"י ליתא וכן בברכות לה: וזיומא עב: ליתא מלא בעיא ועי' סנהדרין נ.], 7) [ב"מ: עמ: ע"ש], 8) ס"א תמהוס, 9) [ל"ל אלעזר], 10) [ל"ל מאי דכתיב אשרי וכו' כ"א בע"י], 11) [בס"א נוסף: בעלת רשעים זה שלא הלך], 12) [לקמן יט: ע"ש], 13) [גי' ע"י אל"ש כר נחמן א"ר יוחנן מאי דכתיב], 14) רש"י ד"ה מפני מ"ז], 15) [ולישנא רש"ש], 16) [בדפו"י הגי' למדת ול"ל הא למדת].

תורה אור השלם

1. אַשְׁרֵי הָאִישׁ אֲשֶׁר לֹא הָלַךְ בַּעֲצַת רְשָׁעִים וּבְדֶרֶךְ חַטָּאִים לֹא עָמָד וּבְמוֹשַׁב לֵצִים לֹא יָשָׁב: כִּי אִם בְּתוֹרַת יְהוָה חֶפְצוֹ וּבְתוֹרָתוֹ יֶהְגֶּה יוֹמָם וָלָיְלָה:
תהלים א א-ב
2. אִם חָכַמְתָּ חָכַמְתָּ לָּךְ וְלַצְתָּ לְבַדְּךָ תִּשָּׂא:
משלי ט יב
3. וְעַתָּה אַל תִּתְלוֹצְצוּ פֶּן יֶחֱזְקוּ מוֹסְרֵיכֶם כִּי כְלָה וְנֶחֱרָצָה שָׁמַעְתִּי מֵאֵת אֲדֹנָי אֱלֹהִים צְבָאוֹת עַל כָּל הָאָרֶץ:
ישעיהו כח כב
4. יוֹם מַלְכֵּנוּ הֶחֱלוּ שָׂרִים חֲמַת מִיַּיִן מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֵצִים:
הושע ז ה
5. זֵד יָהִיר לֵץ שְׁמוֹ עֹשֶׂה בְּעֶבְרַת זָדוֹן:
משלי כא כד
6. יוֹם עֶבְרָה הַיּוֹם הַהוּא יוֹם צָרָה וּמְצוּקָה יוֹם שֹׁאָה וּמְשוֹאָה יוֹם חֹשֶׁךְ וַאֲפֵלָה יוֹם עָנָן וַעֲרָפֶל:
צפניה א טו

גליון הש"ס

גמ' אלהא דמאיר ענני. עי' מ"ש הרמ"ע במאמר מיקור הדין סוף מ"ח:

הגהות הב"ח

(א) גמ' דתניא אין הולכין לאיצטדנין (מפני שהן מושב לליצים) תא"מ וי"ב ס"א מפני שהן שופכי דמים: (ב) שם אסר לא הלך זה שלא הלך לטרטיאות וכו' לא יסב זה שלא: (ג) רש"י ד"ה מפני וכו' בני יושבי הכרכים:

לעזי רש"י

פורק"א [פורי"ש]. קלשון, עץ תלייה. אמיישנ"ר. להרכיב לאחד.

מי יימר. שאמת אתך שאגלל בתפלה זו: **שקל קלא.** פיסת רגבים: **אייתוה.** לשומר: **אסקוה לזקיפה.** לתליה. זקיפה פורק"א שלולבין בה: **מאי האי.** דלא מצינא למיזקפה: **אתא לבי זונות.** כדי שיאמרו לא הוא דאיהו לא הוה עייל: **טמש בהא ומתק בהא.** טבל אחת מאלבעותיו ומצץ את חבירתה: **כרכתיה.** מיבקתו כאילו היה רגיל אצלה: **אי"כ דאמרי משום האי מעשה.** ערק: **ואי"כ דאמרי משום מעשה דברוריא.** שפעם אחת ליגלגה על שאמרו חכמים (קדושין דף פ:) נשים דעתן קלות הן עלייהו ואמר לה חייך סופך להודות לדבריהם ולוה לאחד מתלמידיו לנסותה לדבר עבירה והפליר בה ימים רבים עד שנתרצית וכשנודע לה חנקה עצמה וערק רבי מאיר מחמת כסופא: **לאיצטדינין.** מקום שמנגחין את השור: **ולכרקום.** מצור ועושין שם שחוק וליצנות: **אם הנחשים.** מנחשים ומכשפים: **ואם החברים.** לוחשי נחשים: **בוקין מוקין לוליון סלגרין.** כולן מיני ליצנים הן: **הא למדת.** מדסמיך ליה כי אם בתורת וגו' מכלל דאזיל להכי לאו בתורת ה' חפצו: **שצווח ומציל.** אם רואה שיגיחו שם יהודי לועק ומתחנן להם ומצילו: **מפני ישוב מדינה.** ישראל הדריס בחותה העיר שזה מבקש בני (ג) [שוב] הכרקוס להלילם: **שלא יתחשב עמהם.** לחזק עובדי כוכבים ולעשות עמהם מצור: **שמעיד עדות אשה.** אם רואה חבירו ישראל נהרג שם מעיד באשתו ומשיאה: **שמזבלים שם.** מסדרין לרבי עבודת כוכבים להתנדב לה. מזבלין לשון יזבלני אישי (בראשית ל) ענין חנייה של חיבור ואסיפה אמייש"ר בלע"ז: **מפני חשד עבודת כוכבים.** שלא יחשדוהו [בחזקת זיבול לעבודת כוכבים]: **מאי בינייהו.** לר"מ נמי כולהו אסירי דהא לר' מאיר כולהו בחזקת זיבול לעבודת כוכבים נינהו: **נשא ונתן.** לר"מ נשא ונתן (ד) (לעבודת כוכבים) אסור דהא מפני שמזבלין לעבודת כוכבים סתמא קאמר וסבר דולמי מזבלין לעבודת כוכבים שם ואיכא למיחש לדמי עבודת כוכבים בידו וקונין מישראל זה לצורך עבודת כוכבים ורבנן [דמפרשי] משום חשד ליצנות (ה) ולמידי אחריני לא חייש נשא ונתן מותר דלא חיישינן לדמי עבודת כוכבים: **אם הלך סופו לעמוד.** הלך משמע בהעברה בעלמא סופו לעמוד ולהתעכב בייהם מעט וה"ק אשרי שלא הלך ומתוך שלא הלך לא עמד ומתוך שלא עמד לא ישב הא אם הלך סופו לעמוד כו': **אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם כי כלה ונחרצה שמעתי: מוסריכם.** יסוריכם: **משך.** הקב"ה: **ידו.** הפותח ידו לזון את הכל מושכה מן הלוצצין: **יום עברה היום ההוא.** ביום הדין משמעי קרא שמידונין עובדי כוכבים לגיהנם: **לטרטיאות.** פלטין וכל דבריהן כשהן נאספין לשחוק וללצון:

ז עד היכן הוא כיבוד אב ואם וכו'. עם כי אמנם רב דימי אמר אעפ"ם שהם היה לבוש בגדי שרד שלו זהובים שלו זהשליכו בפניו לים לא יכלימם ולא יצער בפניהם ולא יכעוס כנגדם אלא יקבל גזירת הכתוב וישתוק. ועד היכן מוראן אפילו היה לובש בגדים חמודות ויושב בראש בפני הקהל ובא אביו ואמו וקרעו בגדיו והכוהו בראשו וירקו בפניו לא יכלימם אלא ישתוק ויירא ויפחד ממלך מלכי המלכים שצוהו בכך. שאילו מלך בשר ודם גזר עליו דבר שהוא מצער יותר מזה לא היה יכול לפרכם בדבר. קל וחומר למי שאמר והיה העולם כרצונו: **ח** אף על פי שבכך נצטווינו אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול. אלא ימחול ויתעלם שהאב שמחל על כבודו כבודו מחול: **ט** והמכה בנו גדול מנדין אותו שהרי [ו] הוא עובר על ולפני עור לא תתן מכשול: **י** *מי שנטרפה דעתו של אביו או של אמו משתדל לנהוג עמהם כפי דעתם עד שירוחם עליהן. ואם אי אפשר לו לעמוד מפני שנשתטו ביותר יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי להם: **יא** המסזר חייב בכבוד אביו ומוראו אע"פ שהוא פטור על מכתו וקללתו עד שיעשה תשובה. אפילו היה [ז] אביו רשע ובעל עבירות מכבדו ומתיירא ממנו.

ראהו

ז עד היכן הוא כיבוד אב ואם וכו'. עם כי אמנם רב דימי אמר אעפ"ם שהם היה לבוש בגדי שרד שלו זהב והיה יושב בין גדולי רומא ובאה אמו וקרעתו ממנו ופשחה לו על ראשו וירקה לו בפניו ולא בכלימה:

ח אע"פ שבכך וכו'. דברי רבינו רמ"ם מלין ונלמד מהדין שכתב בסמוך שהמכה בנו גדול מנדין הוא. ומ"ש שהאב שמחל וכו' מימרא דרב חסדא ס"ק דקידושין (דף ל"ב):

ט והמכה בנו גדול וכו'. ברק ומלו מנלחין (דף י"ז):

י מי שנטרפה דעתו של אביו וכו'. בס"ק דקידושין (דף ל"ב:) אמרינן רב אסי הוה ליה בהיתא אימא זקנה אמרה ליה בעינא תכשיטין עבד לה בעינא נברא דעפיר טוותך שבקה ואזל לגרפא דיסרגל. ומ"ש ויצוה אחרים להנהיגם כראוי עליה מובה קמשמע לן ולין סבר שכן עשה רב אסי. וכתב הרמב"ד ז"ל אין זו הוראה נכונה וכו'. ואלו היה רבינו מוצא דין זה מדעתו היה השנהו השנה אבל אחר שהוא מוצא אותו מעובדא דרב אסי שכתבתי אין מקום להשגתו והר"ן כתב על השגה א ולא ידעתי למה דסא דרב אסי הכי מוכח אולי הוא ז"ל סובר דדוקא למיסק לאחרן ישראל ואינו מתוור עכ"ל:

יא המסזר חייב בכבוד אביו וכו'. שמנו מדתקן בפ"ב דיבמות (דף כ"ב) מי שיש לו בן מ"מ מוכר לא עשה אביו מסיטה וחייב על מכתו ועל קללתו חוץ ממי שיש לו בן מהשתה ומהכלייה ובגמרא מ"מ לאיתויי ממזר וכו' לאיתויי ממזר וכו' אמאי (חייב על מכתו ועל קללתו) קרי כאן ומשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך ומוקימנא בעשה תשובה וכתב הרי"ף על זה כ"מ לענין חיובא אבל לענין איסורא אפילו לא עשה תשובה אסור לבן להכותו ולקללו דגרשינן בפרק הנחנקין לכל אין הבן נעשה אליה לא להכות אביו ולא לקללו הון ממסיה ומדיה שכרי אמרה תורה לא תחמול ולא תכסה עליו וכ"כ הרא"ש ולאפוקי מהחוס' שכתבו דהיינו דהנחנקין בעשה תשובה היא: ודע שאל מ"ש רבינו שהמחר חייב בכבוד אביו בכתב הסור רסי' ר"מ וז"ל ל"ל כיון שהוא רשע אינו חייב בכבודו דלמריגן בני הגיה להם פרה גזולה חייבים להחזיר מפני כבוד אביהם ואריך והא לאו עשה מעשה עמך הוא פירוש ואין חייבין בכבודו ומפני בעשה תשובה אלמא כל זמן שלא עשה תשובה אינם חייבים בכבודו עכ"ל. גם הגהות מיימון כתבו כן בשם ספר המעם אלא שהסור הוסיף חיבת גזלה ואינו כן דבגמרא בדברים מייתי כמבואר בדברים פרק אי זהו נשך ואין מעם ראיה לפסור דברי רבינו דמדינת אינם

משנה למלך

ז עד היכן כיבוד אב ואם וכו'. ז"ל הרי"ד כי' ר"מ כתב הרמ"ם הא דבגרגקי של בן מני לאכלומיה דוקא מקמי דשייב ליה דאסור דמיתמא ולא שדי ליה אבל בתר דשייב אסור לאכלומיה דמאי דהוה הוה אבל לאתבעיה בדינא שרי לאתבעיה ע"כ. וסא דכתב הרמ"ם דשרי לאתבעיה בדינא הוה דוקא כמי שכרתו דאיתא ליה דמקמי דשייב לא שרי לאכלומיה מ"ם בכתב דלאחר דשייב נכי דאסור לאכלומיה מ"ם שרי לאוכלו בדין אך לאתן דאיתא ליה דאף מקמי דשייב אסור לאכלומיה גם לאחר דשייב איה יכול לאוכלו כ"כ בתשובת הרמבי"ן סימן קל"ו ואין דבריו נראים בעיני ודו"ק:

כיצד

לחם משנה

ז עד היכן כיבוד אב ואם וכו'. הקשה הרב בכ"מ דכיון דרבינו פסק מבל אב כיבי הוי מבל הא אבל אם היה מבלו יכול לאמתה ודחק מלתו בחירוק הקושיא ולי נראה לתרץ דרבינו איה ליה כדעת הרמ"ם שכתב הסור ביורה דעה סי' ר"מ דהא דבגרגקי של בן מני לאכלומיה דוקא מקמי דשייב ליה דאסור דמיתמא ולא שדי ליה אבל בתר דשייב אסור לאכלומיה דמאי דהוה הוה וסמתא כי שתיק הוי כבוד אביו בו חברון כים ומיהייב בגויה ע"כ, ומש"ה כתב רבינו אפי' נתלו כים על זחוביה אלו ובאליבו ליה בנגיו וכו' כלומר המר מזרקו אין לומר לו כלום דאמר מארקו אין לבכליתו דאע"ג דקי"ל מבל אב כיינו דוקא שיוכל לתתה קודם שיתרקו וכדברי הרמ"ם ומל דרך זה מרש לשון הרי"ף ז"ל שכתב בשנדל דר' מרפון כלום זרק גרגקי אלך ליה בתרך ולא הכלמתו וכתב אלך אע"ג דסתם מבל אב ואם מה שכתבנו הכי אפיר אמור אע"פ ביסיה גרגקי אלו אין לבכליתו ומה מהקשה הרב"ם שכתב כדי שיוכל גרגקי אלו וישרקו ליה וכו' אמאר לומר דאלו אלאב דהתם ודאי לא מוכל לתרץ דאיירי לאחר אריקה דבסדיא קאמר כדי שיוכל וישרקו דמאמר דהוי קודם אריקה אלא נפרש דאלו קאי אאב אלו שיוכל כים אלו הא: ויאליבו ליה:

יא אפילו היה אביו רשע וכו'. לתת שהקשה הסור מכנים לבם אביהם שרה גזלה דאמרו אם דאיתא חייב להחזיר אמרי כבוד אביהם היכא דלא אחר דלאחר מיתה אמרי רבינו הוא דבחייו מכבדו אע"פ אלא אם הוא דלאחר מיתה אינם בכבודו כיון דלא עשה תשובה אבל אם שמירן הרב כ"מ קשה בעיני דא"כ אע"ד מאל בן היכא דלא עשה תשובה אמאי אמרו אם בגרייתא דאיתא חייב מהוא כבוד אביהם דלא איך אמי מירוגא אלא אע"ד מאל אב ולא

מגדל עוז

פיאם ולשון מיפרא לאומר מורא לא יבא במקומו ולא סומר אם דבריו: והמכה בנו גדול מנדין: מי שנטרפה דעתו (דף י"ז): מי שנטרפה דעתו של אביו וכו' יניחם וילך לו ויצוה אחרים להנהיגם כראוי. מ"ש אין זו הוראה נכונה אם הוא ילך ויניח לו לפי יצוה לאמרו, עכ"ל:

הגהות מיימוניות

כ[ו"ל המחבר שם כתב הרמב"ם אפילו זרק כים של חבן לים ור"י פירש למאי דפסקינן שאין צריך לכבדו משלו דאי אם זרק כים של חבן יכול למונעו אלא מיירי בכיסו של אביו אינו יכול להכליבו כדי למונעו אע"פ שעתיד ליחרשו עכ"ל וע"ש]:

[ו] משפרתו של רבי: [ז] אמנם באיזהו נשך משמע שאינו חייב בכבודו אמ"כ עשה תשובה דגרסינן התם חגיגה לחן אביהן פרה ושלית משל רבית וכל דבר ספורים חייבין להחזיר ספני כבוד אביהן ואריך איקרי כאן ונשיא בעמך לא תאור בעושה מעשה עמך

הרמב"ד ז"ל יש לי לומר כי סבן נייס דשמייסו עפי מלגני בתשובה שהוא מכרי מיגים:

מאה וכיוצא. ואמרו שהתלמיד אחד בא להקביל פניו ברגל ואמר לו אלא יפה עשה והקשו עליו מהא דרבי יצחק ותירצו לא קשיא הא דאזיל ואתי ביומיה. ורבינו לא כתב זה משום דמשמע הכא דדוקא ר"א הוא כבירא ליה הכי ולכך כתב לדר' יצחק סתם ולא חילק:

ח אין חולקין כבוד לתלמיד וכו'. בברכות פרק יש נוחלין (דף קי"ט) וכתבו הרי"ף פ"ק דקדושין: וכל מלאכות וכו' עד ופורק ממנו ירא"ת שמים. הכל בכתובות פרק אלמנה מוצת (דף נ"ו): וכל תלמיד שמזלזל וכו'. פרק תפלת השחר (ברכות כ"ז): ר' אליעזר אומר המתפלל אחורי רבו וכו' והחולק על ישיבתו של רבו וכו' גורם לשכינה שתסתלק מישראל:

ט ראה רבו עובר על ד"ת וכו'. דתניא פ"ק דקדושין (דף ל"ב) הרי שהיה אביו עובר על ד"ת אינו אומר לו אבא עברת על ד"ת אלא אומר לו מקרא כתוב בתורה כך. ולמד משם רבינו לרבו וכל שכן הוא: **וכל** זמן שמזכיר שמועה וכו'. ואל יאמר דבר אינו שמע וכו'. מימרא דר' אליעזר (ברכות כ"ז:) פרק תפלת השחר ומשמע דשמועה שמע מרבו דאפי' לאומרה שהם אע"פ שלא יזכיר שם אומרה והטעם משום דכל מה שהוא אומר מן הסתם מרבו שמע כדאיתא בפרק היסן (סוטה כ"ז):

וכשיומות רבו קורע וכו' ואינו מאחה לעולם. פעמו מדתניא בסוף מועד קטן (דף כ"ז) אלו קרעים שאינן מתאחים הקורע על אביו ועל אמו ועל רבו שאמרו תורה ועל נשיא ועל אב בית דין. ומשמע לרבינו דכשם שהם שוים לענין איחוי כך הם שוים בשעור הקריעה דכשם שעשיעור קריעה דאביו ואמו עד שיגלה לבו כך בשלו השמיים עמהם שיעור קריעה עד שיגלה את לבו. והרמב"ן ז"ל בספר תורת האדם הקשה על רבינו מדגרסינן בפרק אלו מגלחין (דף כ"ב:) אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם מבפנים על אביו ועל אמו קורע מבחוץ אמר רב הסדא וכן לנשיא מתיבי לא הושוו לאביו ולאמו אלא לאיחוי בלבד מאי לאו אפילו לנשיא לא הושוו רבו ואב בית דין ונשיא וכל הך דתניא במתניתין לאביו ולאמו אלא לאיחוי ש"מ נשיא בשאר כל חומרי אביו ואמו הרי הוא כשאר כל המתים וכן רבו שאמרו הכמה הימו אלא כשאר כל המתים ואפילו בקריעה מבחוץ. ועוד שגילוי הלב דבר מיוחד הוא באביו ובאמו רמז שבעלה ממנו מצות כבוד כדאיתא בירושלמי והרי אמרו בגמ' בקריעה טפח מאי קרעה

דכתיב

[י] פני רבו ברגל: **ח** אין חולקין כבוד לתלמיד בפני רבו אלא א"כ דרך רבו לחלוק [כ] לו כבוד. יוכל המלאכות שהעבד עושה לרבו תלמיד עושה לרבו. ואם היה במקום שאין מכירין אותו ולא היו לו תפילין וחשש שמא יאמרו עבד הוא אינו נועל לו מנעלו ואינו חולצו. וכל המונע תלמידו ימלשמשו מונע ממנו חסד ופורק ממנו יראת שמים. וכל תלמיד שמזלזל דבר מכל כבוד רבו גורם לשכינה שתסתלק מישראל: **ט** ראה רבו עובר על דברי תורה אומר לו לימדתנו רבינו כך וכך. וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך לימדתנו רבינו. ואל יאמר דבר אינו שמע מרבו עד שיזכיר שם אומרו. וכשיומות רבו [ל] קורע כל בגדיו עד שהוא מגלה את לבו ואינו מאחה לעולם. במה דברים אמורים ברבו מובהק [מ] שלמד ממנו רוב חכמתו. אבל אם לא למד ממנו רוב חכמתו הרי זה תלמיד חבר ואינו חייב בכבודו בכל אלו הדברים [נ]. אבל עומד מלפניו וקורע עליו כשם שהוא קורע על כל המתים שהוא מתאבל עליהם. אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד בין קטן בין גדול עומד מלפניו וקורע עליו: **י** וכל תלמיד חכם שדעותיו מכוונות אינו מדבר בפני מי שהוא גדול ממנו בחכמה אע"פ שלא למד ממנו כלום: **יא** הרב המובהק שרצה למחול [ס] על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהן לכל תלמידיו או לאחד מהן

א כתובות לו, טור יו"ד סימן רמב: ב גדולה בשוטה ברכות ז': ג פוסקים כז. ממ"ג עכין יב, עור יו"ד סי' רמב, וח"מ כי' רסד:

דכתיב ויחזק דוד בבגדיו ויקרעם ואין להיזה שהותה מסקת והא דוד קרע על נשיא ועל אב ב"ד ומשותות הרעות וסני ליה בטפה, עכ"ל. ולייסב דבר רבינו י"ל שהוא כוכר דעד שיגלה את לבו בכלל אינו מתאחה הוא דהא דאיתן מהתהין נקבא לן בגמ' מדכתיב בתלישא ויחזק בבגדיו ויקרעם לשנים ממשמע שנאמר ויקרעם לשני יודע שהן שנים אלא מלמד שקרועים ועומדים שנים לעולם ומהתם איכא למשמע דעד שיגלה לבו קרע דבהכי מיגכר שהם קרועים לשנים דאי לא קרע אלא טפח לא הוה מיגכר שהם קרועים לשנים. והא דקאמר בירושלמי שגילוי הלב באביו ובאמו מפני שבעלה מצות כבוד ההוא טעמא שייך נמי בנשיא ורבו ואב ב"ד והא דגמרינן בגמ' טפח מויחזק דוד בבגדיו אסמכתא בעלמא היא ללמד על אהרים ולא על עצמו והדע דהא אע"ג דלא כתיב בקרא דדוד שנים קרעים ואמרינן דקורע על נשיא ועל אב ב"ד אינו מתאחה משום דגמרינן מאליעא מ"ב ה"ה נמי דלעניין גלוי הלב יליפינן מינייה כדפריטים. אבל אי קשיא על רבינו הא קשיא לי למה לא כתב דעל הנשיא קורע מבחוץ דהא ליכא מאן דפליג עליה דרב הסדא דאמר וכן לנשיא. ועוד יש לדקדק בדבריו שכתב בפ"ע מהלכות אבל אכם שמת הכל קורעין עליו עד שמגלים את לבם ומשמע אפילו לא למד ממנו כלום וזו ממין לו ול"ע: ומה שכתב רבינו בד"א ברבו מובהק וכו'. במליאתא סוף אלו מגלחין (דף ל"ב) אמר עולא ה"ח שבבבל עומדים זה מפני זה וקורעין זה על זה כלומר מפני שלומדין זה מזה. ובפ"ק דקדושין (דף ל"ד) הנא אי זו היא קימה שיש בה הידור הוי אומר זה מרבא אמות אמר אביי לא אמרן אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק אלא עיניו: ומה שכתב רבינו אפילו לא למד ממנו אלא דבר אחד וכו'. בסוף פ' אלו מגלחין (דף ל"ב) שמואל קרע מגיה על ההוא מרבנן דאסבריה אחד יורד לאמה השתי ואחד פוחה כיון:

י וכל ת"ח וכו'. בתוספות פ"ה חכם אינו מדבר בפני מי שגדול ממנו בחכמה:

יא הרב המובהק שרצה למחול וכו'. פ"ק דקדושין (דף ל"ב) פליגי רב חסדא ורב יוסף אי רב שמחל על כבודו כבודו מחול או לא ורב יוסף אמר דמחול ומייתי לה מוה' הולך לפניהם וכיון דיליף מהתי קרא אלמא דאפילו ברבו מובהק עסקינן ורבא ס"ל הכם כרב יוסף והוו להו תרי לגבי חד ועוד דרבא בתרא הוא לכך פסק רבינו דכבודו מחול וכן פסקו הרי"ף והרא"ש ז"ל: ומה שכתב דאפילו שמחל על כבודו הידור מיהא בעי למעבד. גם זה שם:

יהי

לחם משנה

ט וכשיומות רבו קורע וכו'. הקשה הרמב"ן ז"ל לרבינו מדגרסינן פרק ואלו מגלחין (דף כ"ב) אמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יוחנן על כל המתים כלם [קורע] מבפנים וכו' והקשו שם מברייתא דלא הושוו לאביו ולאמו אלא לענין איחוי בלבד משמע דלא הושוו כל הני לאביו אלא לאיחוי אבל לכל שאר הדברים לא. וא"כ היכי השוה אותו לגילוי הלב. עוד הקשה מדוד שאמר ויקרעם. ואמרו בגמרא על זה אין מהיזה פחות מטפח והיה על אב"ד ונשיא. מיהו לזה תירץ מהרי"ק ז"ל דאסמכתא בעלמא הוא מה שאמרו שם. עוד הקשה מהרי"ק ז"ל דאיך כתב רבינו בפ"ע מהלכות אבל חכם שמת הכל קורעים עליו עד שמגלין את לבם ומנין לו זה. ואני אתרץ לקושיית הרמב"ן מהברייתא ולקושית מהרי"ק ז"ל דרבינו ז"ל מה שאמר שקורעים לחכם עד שמגלין את לבן הוא מפני שאמרו בירושלמי דבעמא דגילוי הלב הוא מפני שבעלה ממנו (אמ) כיבוד אביו. והך טעמא שייך גם כן ברבו שהייב בכבודו וכן בת"ח דחייב בכבודו דאמר ר' אליעזר תירא ברכות פ"ח וכן מפני שיבה תקום ואע"פ חייב ג"כ לקרוע על החכם, ומה שאמרו בגמרא לא הושוו אלא לענין איחוי ל"ל דברייתא (דף כ"ו)

הגהות מיימוניות

[י] פרק קמא אר"י ובפרק הישן מוקי לה דאזיל ואתי ביומיה אבל אי לא מצי אזיל ואתי ביומיה עלה קאמר ר' אליעזר משבח אני את העצלנים שאינם יוצאים מבתיהם ברגל שנאמר ושמחת בחגך וכן אמר לו רבי אילעאי שבא להקביל פניו איכך משובתי הרגל כו'. ופירש רש"י הא דאזיל ואתי ביומיה כגון עיר שבתוך התחום או על ידי עירוב, ע"כ: [כ] יש נוהלין אפילו אם אין הרב חולק כבוד לתלמיד אם הוא מתכבד ממה שאחרים חולקין לתלמידו כבוד פסק רבינו שמחה שחולקין לו כבוד לתלמיד במקום רבו כדמשמע פרק אלו נאמרין שמשום כבודו של כ"ג חולקים כבוד לסגן, ע"כ: [ל] עיין בהלכות אבל פרק ט', ע"כ: [מ] ורשאי להורות בימיו הוץ לשלש פרכאות מדאמרינן פרק הדר רב חסדא אורי בכפרי בשני רב הונא ופירש"י שלא היה שם מקומו של רב הונא אלא בסומבדיתא דאורי בחדתא דארגיז בשני דרב הסדא כדבפרש תלמודא משום דתלמיד חבר הוה, ובלבד רשות מרבו כדאמרינן בפ"ק דסנהדרין ר' תנחום איקלע להתם דרש להו מותר לתות חטין בפסח אמר לו לאו ר' מאני דמן צור איכא הכא ותניא תלמיד אל יורה הלכה במקום רבו אלא א"כ רחוק ממנו שלש פרסאות כנגד מחנה ישראל ע"כ לשון מורי רבינו, ע"כ: [נ] אמר אביי לא שנו אלא ברבו שאינו מובהק אבל ברבו מובהק צריך לקום מלא עיניו מלשון זה מדקדק ר"מ דאין חייב מן התורה לעמוד אא"כ הוא רבו מובהק וכן משמע בפרק אבות ופרק אלו מציאות ופ"ק דקדושין דכל שאר הידור וכבוד מדברי חכמים. ובירושלמי גרסינן א"ר אלעזר אין התורה עומדת מפני בנה פירוש אין הרב עומד מפני תלמידו שמואל אמר אין עומדין מפני חבר, ומכאן פסק רבינו שמדה שאין הרב צריך לעמוד מפני תלמידיו ואפילו אם הוא חכם גדול וכן משמע בפ"ק דקדושין דאיבעיא להו בנו והוא רבו כהו שיעבוד מפני אביו ת"ש דאמר ליה שמואל לרב יהודה שיננא קום מקמי אבוך ודחי לה שאני רב יחזקאל דבעל מעשים הוה דאפילו שמואל קאי מקמיה הרי משמע להדיא דמפני תלמיד שאינו אביו אין צריך לעמוד ע"כ. אמנם הזינא למורי רבינו שעשה הידור לתלמיד אפילו לאותם שאינם חשובים כולי האי, ע"כ: [ס] פ"ק דקדושין כרב יוסף ורבא ודלא כר' יצחק בר שילא אמר רב הסדא דאבר אין כבודו מחול, ע"כ:

מגדל עוז

אין חולקין כבוד לתלמיד עד כבוד. פרק יש נוחלין (דף קי"ט): וכל מלאכות שבעבד עד כך למדתנו רבינו. פ' אלמנה ניזונית (דף נ"ו) וכתבו ר' אלפס ז"ל בהלכות פ"ק דקדושין (דף ל"ב): ואל יאמר דבר אינו שמע מפי רבו עד לעולם. פ' אלו מגלחין (דף כ"ו): בד"א ברבו מובהק כו' עד עליהן. פרק אלו מציאות (דף ל"ג): אפילו לא למד כו' עד בידו. פרק העוסק בתורה: וכל ת"ח שדעותיו מכוונות עד כלום. פ"ה דמסכת אבות: הרב המובהק עד בשבח בתמה. פ"ק דקדושין (דף ל"ב):

מהן הרשות בידו. ואע"פ שמחל חייב התלמיד להדרו ואפילו בשעה [ע] שמחל: **יב** כשם שהתלמידים חייבין בכבוד הרב כך הרב צריך לכבד את תלמידיו ולקרבן. כך אמרו חכמים יהי כבוד תלמידך חביב עליך כשלך. וצריך אדם להזהר בתלמידיו ולאוהבם שהם הבנים המהנים לעולם הזה ולעולם הבא: **יג** התלמידים מוסיפין חכמת הרב ומרחיבין לבו. אמרו חכמים הרבה חכמה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם. וכשם שעץ קטן מדליק את הגדול כך תלמיד קטן מחדד הרב עד שיוציא ממנו בשאלותיו חכמה מפוארה:

פרק ששי

א כל תלמיד חכם מצוה "להדרו ואע"פ שאינו רבו שנאמר מפני שיבה תקום והדרת פני זקן זקן זה [ע] שקנה חכמה. ומאימתי חייבין לעמוד מפניו משיקרב ממנו בארבע אמות עד שיעבור מכנגד פניו: **ב** אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ ולא בבית הכסא שנאמר תקום והדרת קימה שיש בה הידור. ואין בעלי אומניות חייבין לעמוד מפני תלמידי חכמים בשעה שעוסקין במלאכתן שנאמר תקום והדרת "מה הידור שאין בה חסרון כים אף קימה שאין בה חסרון כים. ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו עד שלא יעמוד מפניו. שנאמר ויראת מאלהיך הא כל דבר שהוא מסור ללב נאמר בו ויראת מאלהיך: **ג** "אין ראוי לחכם שיטריח את העם ויכוין עצמו להן כדי שיעמדו מפניו אלא ילך בדרך קצרה ומתכוין שלא יראו אותו כדי שלא יטריחן לעמוד. והחכמים היו מקיפין והולכין בדרך החיצונה שאין מכיריהן מצויין שם כדי שלא יטריחום: **ד** "רוכב הרי הוא כמהלך וכשם שעומדים מפני המהלך כך עומדין מפני הרוכב: **ה** שלשה שהיו הולכין בדרך. הרב באמצע גדול מימינו וקטן [ג] משמאלו: **ו** הרואה חכם אינו עומד מפניו עד שיגיע לו לארבע אמות וכיון שעבר יושב. ראה אב בית דין עומד מלפניו משיראנו מרחוק מלא עיניו ואינו יושב עד שיעבור מאחריו ארבע אמות. ראה את הנשיא עומד מלפניו מלא עיניו ואינו יושב עד שישב במקומו או עד שיתכסה מעיניו. והנשיא שמחל על כבודו כבודו מחול. כשהנשיא נכנס כל העם עומדים ואינן יושבין עד שיאמר להם "שבו. כשאב בית דין נכנס עושין לו שתי שורות ועומדין מכאן

יב יהי כבוד תלמידך וכו'. בתוס' פרק רביעי: ומה שכתב הרבה חכמה למדתי מחברי וכו'. מימרא דרבי חנינא פ"ק דתענית ופרק שני דמכות:

פ"ו א כל תלמיד חכם מצוה להדרו וכו'. פ"ק דקידושין (דף ל"ב) מ"ר מפני שיבה תקום יכול אפילו זקן ממאתים ת"ל זקן ומין זקן אלא חכם שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל ר' יוסי הגלילי אומר אין זקן אלא זה שקנה חכמה. ומפרש בגמרא דמיכא ביומיה יניק וחכים דלרבי יוסי הייב לעמוד מפניו ולמ"ק לא. ופסק רבינו כר' יוסי משום דמיסי בן יהודה דאמר החס מפני שיבה תקום אפילו כל שיבה במשמע קאי כוותיה דכיון דדרש שיבה לרבות אפילו זקן ממאתים אלמא זקן בחתי כפשיה מידרש ולא קאי אשיבה ולעיל וחכים אהא דאי זקן וחכם קאמר למה לי משום חכמה תיפוק לי משום זקנה ואמר החס אנני הלכה כחיסי בן יהודה. וכתב הר"ן שכן נראה דסובר דהלכה כה"ק:

ומאימתי חייבין וכו'. שם מי זו היא קימה שיש בה הידור זה ארבע אמות ונרסינן הו החס חכם שובר שומר מלפניו ארבע אמות וכיון שעבר יושב:

ב אין עומדין מפניו וכו'. שם (קידושין ל"ב) בתוספתא ברייתא ואמריב בגמרא דהני מילי דבמרחץ לא בבתי גווחי אבל במקום שמותר לברכה בד"ת חייב לעמוד. ורבינו כתב בית המרחץ דומיא דבית הכסא ולכך לא חשש לפרש יותר: **ואין בעלי אומניות וכו'.** שם אין בעלי אומניות רשאין לעמוד מפני ת"ח בשעה שעוסקין במלאכתן. ודעת רבינו לומר שרשאין פירוש חייבין כמו לא תהיה לו כעוטה דמתרגמינן לא תהא ליה כרשיא וכן כתבו התוספות: **ומנין שלא יעצים עיניו.** שם בברייתא יכול יעצים עיניו כלומר כמי שלא ראהו ת"ל ויראת מאלהיך והקשו בגמרא אמו ברשיעי עסקינן ומשני דהכי קאמר יכול יעצים עיניו מקצת לימצי זמן חיובא דכי מצי זמן חיובא הא לא מחי ליה. וזהו שכתב רבינו ומנין שלא יעצים עיניו מן החכם כדי שלא יראהו:

ג אין ראוי לחכם שיטריח וכו'. שם בברייתא ובגמרא:

ד רוכב הרי הוא כמהלך וכו'. ג"ז פשוט שם:

ה שלשה שהיו מהלכין וכו'. יומא פרק אמר להם הממונה (דף ל"ז). ודע דבגמרא הכי איתא אמר רב יהודה המהלך לימין רבו הרי זה בור. תנן הסגן מימינו ורמא בית אב מאמאלו. ושוד תניא שלשה שהיו מהלכים בדרך הרב באמצע גדול מימינו קטן משמאלו. תרגמה רב שמואל בר פפא כדי שיתכסה בו רבו והתניא המהלך כנגד רבו ה"ז מנכי הרוח דמגדד מגדודי. ומפרש"י הרי זה בור אפילו בדרך ארץ אינו בקי. כדי שיתכסה בו רבו הא דקתני מימינו לא שילך אצלו אלא ממחוריו ומיהו גדול לימין וקטן לצד שמאל אצל גדול ושניהם אחורי הרב. דמצדד מגדודי לא אצל ממש ולא אחורי ממש אלא שיתכסה בו רבו מקצת לד רבו עכ"ל: ורבינו כתב הא דשלשה שהיו מהלכים בדרך וכו' והשמיט מאי דאתמר עלה בגמרא ונראה שהטעם מפני שהם דברים פשוטים וכל אדם זהיר בכך מחמת דרך ארץ אבל הא דבשלשה מהלכין בדרך אפריכא ליה לאשמועינן אלא יצאו זה אחר זה אלא בשורה אחת. ויותר נראה לומר שסמך על מה שכתב פ"ה ולא יתפלל לפני רבו וכו' ואע"ל שאסור לו להלך בצדו אלא יתרחק לאחר רבו ולא יהא מכוון כנגד אחוריו ואחר כך יתפלל וס"ל דהתם דלא יתפלל אחרי רבו מדין דרך ארץ נעשו בה ואם כן מיהא נשמע למהלך:

ו הרואה חכם וכו'. מימרא דרבי אבהו פ"ק דקידושין (דף ל"ב):

והנשיא שמחל וכו'. שם ופ"ב דכתובות (דף י"ז): כשהנשיא נכנס וכו' עד הופכין פניהם כלפי העם. ברייתא בסוריות פרק בתרא (דף י"ג) וכתבה הרי"ף פ"ק דקידושין. וכתבו התוספות דהתי ברייתא מייירי בבית המדרש ודלכי אבהו לעיל מייירי בשוק והלשון מוכיח כן דהכא אמרינן כשהנשיא נכנס לבית

לחם משנה

פ"ו א כל ת"ח וכו'. בפ"ק דקידושין (דף ל"ב) מחלוקת ת"ק וב"י הגלילי ואיסי בן יהודה והלכה כאיסי בן יהודה דכל שיבה במשמע כדפסיק הרס ואיהו פ"ל כב"י הגלילי דזקן שקנה חכמה כמו שהכריח הר"ן ז"ל:

ב אין עומדין מפניו לא בבית המרחץ וכו'. בגמרא (דף ל"ג) הקשו ולא והא רבי חייא הוי יתיב בי מסותא וכו' אמר שני הומשים שניתי לו בספר תהלים וכו' ותירצו הא בבתי גווחי הא בבתי בראי. ולא ידעתי למה לא מילק רבינו. ונראה דהא דאין עומדין וכו' אפילו ברבו מובהק ודאי דאין סברא לחלק בהא בין חכם לרב כמו שחילק בסיפא גבי קימה שיש בה הידור דהיינו ארבע אמות דאמרו שם דברבו אלא עיניו דהתם איכא מעמא לחלק כדכתב הר"ן דכיון דהוא רבו מובהק מוכחא מילתא שלפניו הוא עומד אבל הכא בבית הכסא כיון דטעמא דפטור הוא משום דהוא מקום פינוף מה לי רבו מה לי אינו רבו ומש"ה לא תירצו בגמרא כשהקשו מהיא דרבי חייא שאני התם דרבו הוה כדקאמר שני הומשים שניתי לו וכו' דאין סברא לחלק בהא בין רבו לאחר כדפריפיה: **ואין בעלי אומניות חייבים לעמוד וכו'.** דברי רבינו הם תמוהין שבגמרא (דף ל"ג) אמרו הכך האמור שם בברייתא יכול יהדרם בממון ת"ל מקום והדרת מה קימה שאין בה חסרון כים וכו' והקשו וקימה ליה בה חסרון כים מי לא עסקינן דקא נקיב מרגמיתא וכו' אלא אקיש קימה להידור מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בו בטול ואקיש נמי הידור לקימה מה קימה שאין בה חסרון כים אף הידור שאין בה חסרון כים ע"כ. הרי שבגמ' תלו הקימה בהידור בענין הבטול ובענין החסרון כים הקישו הידור לקימה דהידור אפשר דהוא בהחסרון כמו שכתב רש"י ומ"כ אין כתב רבינו מה הידור שאין בו חסרון כים כו' הכי הוה ליה למימר מה הידור שאין בו בטול אף קימה שאין בה בטול. ומולי ליטב דבריו בדוחק נאמר דהאי אין בו חסרון כים דקאמר ר"ל חסרון כים דבטול דבהידור ליכא בטול כדאמרו בגמרא:

ג והחכמים היו מקיפין וכו'. שם אמרו אביי מקיף רבי זירא מקיף וכו' ופירש רבינו במקום שאין מכיריהם מצויים שם:

ד רוכב הרי הוא כמהלך. שם בעיא דאיפשטא:

ו ראה אב"ד וכו' ואינו יושב עד שיעבור מאחוריו ארבע אמות. שם מימרא דר' אבהו. ואע"ג דנחכם שם כיון שעבר יצא וכן אמרו ג"כ באב"ד פירש רבינו דאין זה כזה דנחכם כשעובר מיד סני אבל הכי בעי ארבע אמות כיון דמלפניו בעי מלא עיניו. ועוד דאי איתא דפירוש זה כזה ליתא אחד וכיון שעבר יצא לתרוויהו דהא"ל אחד ראה אב"ד וכו' וכיון שעבר יצא וקאי אאב"ד והכס מדקאמר בחכם וכיון שעבר

מגדל עוז

כשם שתלמידים עד ונעולם הנא. פ"ד דאבות: התלמידים מוסיפין עד מכולם. מימרא דרבי חייא דמייתי לה ר"נ בר יצחק לראיה פ"ק דתענית (דף ז): **וכשם** שבן קטן עד סוף ספרק. פ"ק דתענית (שם):

פ"ו כל ת"ח מצוה להדרו עד מפני הכובוד. הכל פ"ק דקידושין (דף ל"ב) ופרק בתרא דבכורים ירושלמי: **שלשה** שהיו כו' עד משמאל. פרק אע"ל הממונה (יומא ל"ז): **הרואה** חכם עד כבודו מתול. פ"ק דקידושין (דף ל"ב): **כשהנשיא** נכנס כו' עד חוזר למקומו. סוף סוריות (דף י"ג) ורב אלפס ז"ל כתבו בהלכות פ"ק דקידושין:

כשם שתלמידים עד ונעולם הנא. פ"ד דאבות: התלמידים מוסיפין עד מכולם. מימרא דרבי חייא דמייתי לה ר"נ בר יצחק לראיה פ"ק דתענית (דף ז): **וכשם** שבן קטן עד סוף ספרק. פ"ק דתענית (שם):

פ"ו כל ת"ח מצוה להדרו עד מפני הכובוד. הכל פ"ק דקידושין (דף ל"ב) ופרק בתרא דבכורים ירושלמי: **שלשה** שהיו כו' עד משמאל. פרק אע"ל הממונה (יומא ל"ז): **הרואה** חכם עד כבודו מתול. פ"ק דקידושין (דף ל"ב): **כשהנשיא** נכנס כו' עד חוזר למקומו. סוף סוריות (דף י"ג) ורב אלפס ז"ל כתבו בהלכות פ"ק דקידושין:

הגהות מיימוניות

[ע] רבה משקה בהלולא דבריה ודלה להו כסא לרב פפא ולרב הונא בריה דרב יהושע כו' עד אפילו הכי הידור בעי למיעבד ליה, ע"כ: [ת] כר"י הגלילי ודלא כת"ק דברייתא דבעי זקנה וחכמה, ע"כ: [ב] והא דאמרינן פרק שלשה שאכלו אין מכבדין בדרכים אלא בפתח הראוי למוזזה תירץ רבינו תם דהתם מיירי שאין שניהם בחבורה אחת אלא כל אחד הולך לעצמו ויכול למהר לעשות דרכו כמו שהוא רוצה אבל כשהולכין לדבר אחד בחבורה אחת מכבדין מכל מקום כדמשמע הכא וכן משמע פרק במה בהמה גבי הא דקדמיה המרא דלוי לחמרא דרבה בר הונא, תוספות:

א סמ"ג עשין יג, טור יו"ד סימן רמב רמד: ב מולין נד: ג קדושין לב מנין לזקן שלא יעכיר ת"ל זקן ויראת: ד יומא פרק אמר להם הממונה: ה תענית כו:

עבירה: **יט** לפיכך היא פטורה כו'. וגרלה דלא אין בעלה מקפיד חייבת בכל דבר שאפשר כמו האיש: **כ** וי"א דאינו כו'. מיהו אע"פ שאינו מחויב לכבדו אסור לעברו כדלקמן סימן רמ"א ס"ד ה': **כא** כ"ב שנה או כ"ד כו'. פירוש י"א עד כ"ב וי"א עד כ"ד וכן מוכח להדיא מהקונטרס שהביאו ב"י וב"ח ס"ס ס"ל"ד שממנו מקור דין זה ע"ש: **כב** חייב אדם כו'. כתב הב"ח דהיינו שסמכו במקלת לכבוד וחייב לכבדו כמו שאר זקנים חשובים: **כג** אלא דחייב כו'. וכתב הב"ח ולפי זה נראה דאם אין לו לאב ויש לבן כייפינן ליה לבזבזן כפי אשר יכול (כדלעיל ס"ה בבן אצל האב):

בכיוו

יז [לי] אחד האיש ואחד האשה שוין בכבוד ובמורא של אב ואם אלא שהאשה אין בידה לעשות שהיא (טו) משועבדת לבעלה **יט** לפיכך היא פטורה מכבוד אב ואם בעודה נשואה [לי] ואם נתגרשה או נתאלמנה חייבת:

יח [לח] ממזר חייב בכבוד אביו ובמוראו (יז) [כח] אפילו הי' אביו רשע ובעל עברות מכבדו ומתירא ממנו:

הגה **כ** [כט] וי"א (טו) דאינו מחוייב (עז) לכבד אביו רשע אע"כ עשה תשובה (עור ומרדכי פ' כילד ובהגהות מיימוני פ"ו דהלכות ממרים):

יט [ל] [לא] אסור לאדם להכביד עולו על בניו ולדקדק בכבודו עמהם שלא יביאם לידי מכשול אלא ימחול ויעלים עיניו מהם [מ] שהאב (עז) שמחל על כבודו כבודו מחול:

כ [מא] המכה לבנו גדול היו מנדין אותו שהרי עובר על לפני עור לא תתן מכשול [לא] ולא מקרי גדול לדבר זה רק (יז) אחר **כא** כ"ב שנה או כ"ד שנה) (בקונטרס פ"ק דקדושין וב"י ס"ס של"ד):

כא [מב] חייב אדם (יח) לכבד אשת אביו אף ע"פ שאינה אמו כל זמן שאביו קיים וחייב לכבד בעל אמו כל זמן שאמו קיימת אבל לאחר מיתה אינו חייב בכבודם [מג] ומכל מקום דבר הגון לכבדם אף לאחר מיתה:

כב [מד] חייב אדם (יח) בכבוד (יט) אחיו הגדול בין שהוא אחיו מאביו [מה] בין שהוא אחיו מאמו. (ואפי' הקטן הוא ת"ח וגדול בתורה יותר מן הגדול) (כן משמע לו מתשובת הרא"ש שנסעיף שאח"ז וסמ"ג ולא כים חולקין בזה) (ב"ז):

כג [מו] אח גדול שחירף וביזה לאחיו שהוא ת"ח וקטן ממנו בשניט ונידה, הקטן לגדול יפה עשה שנדוהו דכיון שאינו נושא פנים לתורה אינו עושה מעשה עמך ואינו חייב לכבדו:

כד **כב** [לב] [מו] חייב אדם (יט) לכבד (יז) (כ) חמיו:

הגה [לג] י"א דאין אדם חייב בכבוד אבי אביו (מהרי"ק שורש מ"ד) [לד] ואינו כ"ל **כג** (כא) אלא (יח) דחייב (כ) בכבוד אביו יותר מכבוד אבי אביו (והגיה ממדרש גבי ויזבח זבחים וגו'):

כה [מח] אם האב רוצה לשרת את הבן מותר לקבל ממנו אלא א"כ האב בן תורה

על דברי תורה: (יז) אפילו היה אביו רשע. ללמד מהא דאיתא פרק המחנקין לכל אין הבן נעשה שליח להלקות לאביו חוץ ממסית והיה אומרים הוא הטור הקשה על זה מההיא דפרק איזהו נשך בהניח להם פרה נזולה פירוש של רבית (וגם ברש"י שם קרי רבית גזל) וכל דבר המסויים חייבין להחזיר מפני כבוד אביהם ופרכינן שם ומי מהוייב מפני כבוד אביו והא כתיב ונשיא בעמך לא תאור והאי לאו עושה מעשה עמך הוא ומשני בשעשה תשובה ולא הספיק להחזיר עד שמת ש"מ בלא עשה תשובה אין חייב בכבודו ותירץ ב"י דבעשה תשובה חשב בדעתו להחזיר הפרה נמלא דהוה כאילו כבר נתנה ולא ירש הבן כלום ואין הבן יכול לומר שלי הוא ואיני חייב לכבדו משלי משא"כ בלא עשה תשובה הוה הממון של הבן מלד ירושה והאריך בזה וקשה דא"כ ל"ל למקשן להקשות מכח לאו עושה מעשה עמך תיכוף ליה דהממון של הבן כיון שלא עשה תשובה ותו דאי תליא מילתא במה שחשב להחזיר למה חילקו בדבר מסויים דוקא הא אפילו באינו מסויים חייב כיון שחשב להחזיר ע"כ יפה הקשה הטור וההיא דהמחנקין מוקי לה הטור בעשה תשובה כמ"ש בחוס' הביאה ב"י. ועי"ל דהטור מחלק בין הכאה וקללה לכיבוד דהיינו אע"פ שלהכותו ולקללו אסור מ"מ אין חייב לכבדו וא"ל הא דאמרינן באינו עושה מעשה עמך אינו בכלל לא תאור ש"מ דמותר לקללו דהיינו לפטור אם עשאו אבל מ"מ איסור יש בדבר וא"ל מה פריך המקשן מכח מעשה עמך דהא עכ"פ

יש איסור בדבר י"ל דכיון דלקללו אין שם רק איסור ממילא לכבדו אין חיוב כלל גם הר"ן פ"ק דקידושין לחד תירוץ מחלק בין לעברו ובין לכבדו*) ולא כמ"ש רמ"א סעיף ח' דאין חילוק בין לעברו או לכבדו גם מד' התוס' פ' הכותב דפ"ו ד"ה פרישות מחלקים בין כיבוד לקלון אב: **יח** לכבד אשת אביו. בגמ' יליף דאת אביך לרבות אשת אביך ואת אמך לרבות בעל אמך וי"ו יתירה לרבות אחיך הגדול: **יט** לכבד חמיו. דכתיב אבי רחל גם רחל ודוד אמר לשאול כן שהיה חמיו וקראו אבי וכ' מו"ח ז"ל ה"ה חמותו וכ"כ בספר לדה לדרך ע"כ: (**כ**) בכבוד אביו יותר. *)כן פרש"י בחומש על ויזבח זבחים לאלהי אביו יצחק ותימה על דעה הראשונה שהוא מהרי"ק לנעלם ממנו פירוש רש"י בחומש:

כו' . ד"מ מהרא"ש שכתב שם כן בשם הירושלמי אבל לא את לבו דהתוס' שם והסמ"ג עשין קי"ח והגמ"יי ספ"ח מסל' ממרים חולקים דדוקא להתיר מה שכבר אסר אינו יכול אבל יכול לאסור מה שהתיר אף שכבר חלה הוראתו ופירשו כן הירושלמי וכ"כ מהרש"ל פא"ט סימן י"ח בשם מהר"מ ופסק שם וכן נראה מהראב"ד והרשב"א והר"ן דלעיל שכתבו דלא משום כבודו של חכם נגעו בה אלא משום דשויה חתיכה דאיסורא משמע דיכול לאסור מה שהתיר חבירו וכן בריב"ש סימן שע"ט : **ם** אבל במעשה אחר כו' . ואם החכם הראשון אסר מהמת חומר או גדר וסייג אינו יכול להתיר אפילו במעשה אחר כ"כ מהרש"ל שם לדעת המרדכי : **סא** ואבדת רבו . לפניו להשיב ואינו יכול להשיב כי אם אחד מהן ועי' בח"מ ר"ס רס"ד: **סב** המובהק. אבל אינו מובהק אביו קודם אפילו אינו חכם כלל. בית יוסף ופשוט הוא: **סג** שקול כו' . אבל אם אינו שקול כנגד רבו אף על פי שהוא ג"כ חכם אבדת רבו קודמת : **סד** פודה את אביו כו' . ע"ל סימן רל"א סוף סעיף ט' וסימן רל"ב סעיף ט' : **סה** וכן מפרק כו' . ובבית יוסף מסתפק במפרק אפילו כשהוא שקול נגד רבו כיון דאין שם סכנת גוף ולא הפסד ממון ומשמע דאם אינו שקול פשיטא ליה דרבו קודם ובאמת שבאשר"י לא מכרעת מידי: **סו** אבל אם אביו שוכר לו רבי כו' . לשון ספר חסידים ס"ס תקפ"ה אבידת רבו קודם לאבידת אביו דזהו כשאין אביו משכיר לבנו רב אבל כשאביו משכיר לבנו רב והרב לא היה מלמדו בחנם אז אבדת אביו קודמת ואם הרב לא היה רוצה ללמדו אלא בשכירות ויהודי או יהודים נותנים לו השכירות ללמדו אז אבידת בעל הנותן קודם ע"כ : **סז** אבדתו כו' . ובח"מ ר"ס רס"ד כתב אף על פי כן יש לו לאדם ליכנס לפנים משורת הדין ולא לדקדק ולומר שלי קודם אם לא בהפסד מוכח כו' ע"ש : **סח** אבל אם הוא פשוט . בש"ס או בפוסק אחד שם :

סימן כ"ה : (יט) אבל אין מחזיר אבידת אביו כו' . הטעם דבפדיון ופירוק משא דיש לעבר הגוף מועיל לאביו כשהוא חכם אע"פ שאינו שקול כרבו אבל לענין אבידתו שהוא ממון אין מועיל להקדימו עד שיהיה שקול כרבו : (כ) משום בזיון . כתב בית יוסף וכ"ל דמשום הכי אמרו בגמ' אלו אמרה יהושע בן נון לא לייתינא ליה ולא אמרו אלו אמרה משה עכ"ל נראה שמפרש הבזיון הוא למשה רבינו ע"ה שהוא אומר אלו היה אדם אחר כמותו והוא בלתי אפשר שהרי כתיב לא קם כמשה . ובספר רש"ל על פרק החובל סי' כ"ג מביא וז"ל וכתוב בתשובות אדם שמתקוטט עם חבירו ואומר איני מקבל ממך אפילו הייתה כמשה רבינו ע"ה מלקין אותו משום בזיון עכ"ל . וחידוש הוא בעיני כי הרגל הלשון הוא וגם אינו ביום כ"כ למשה רבינו ע"ה ועוד בשתמא לא כוון לגנאי רק שהפריז על מדותיו שאינו רוצה לקבל ממנו מחילה או פיוס ולכן מהידוש לא יליפינן מ"ה ראוי להחמיר עליו בתענית שני וחמישי ושני שיזהיר בלשונו עכ"ל ולפי דבריו אם אומר כמו יהושע גם כן מלקין אותו דמאי שנא אבל יותר נראה כמ"ש בשם בית יוסף שהרי מביא ראיה מגמ' וכן ביבמות (דף מ"ח) אלו ליהוי כיהושע בן נון לא יהיבנא ליה ברתא : (כא) אבל אין שומעין לדידיה . לכאורה אין פירוש לדברים אלו ובלבוש כתב וז"ל והוא דבר נכון שומעין לו לגבי אחרים ואין שומעין לו לגביה דידיה דחייסינן שמא מטעה אותנו ומדמה דברים שאינם דומים להדדי ואין אדם רואה חובה לעצמו אבל אם הוא דבר פשוט שומעין אפי' לגביה דידיה עכ"ל ואין זה נכון שהרי בריש מיירי גם כן מדידיה דאלו לגבי אחר נאמן בכל גווני לומר שקבל כן הדין שהרי אינו נוגע בדבר וכ"כ להדיא בימוקי יוסף פרק הערל ונראה לע"ד לפרש דברי רמ"א כיון דהכי קאמר דמה שמהני אם אמר דבר מסברא היינו בלי סמיכה כלל עליו אלא שנראה מעצמו לומר כן ע"כ אמר אבל אין שומעין לדידיה כלומר לסמוך על סברת אותו החכם בזה שהוא מדמה מילתא למילתא דשמא טועה בזה הדמיון אלא אם כן הדמיון הוא פשוט בעיני כל אז סמכינן על הדמיון ולא על המורה ואין להקשות אם כן פשיטא שסומכין על זה יש לומר דקא משמע לן דאין חוששין שמא הוא מראה פנים בדבר ובאמת אינו כן ובגמרא איתא בפרק הערל דאם אומר שמועה בשם חכם והוא אי עדיין אפילו בשעת מעשה שומעין לו דאיתא שם הא שמואל אי ובית דינו קיים ופירש ימוקי יוסף דכשאינו אי אמרינן דטועה לומר בשבילו כן וסובר שכן הוא אומר אבל כשהוא אי דייק שפיר ותימה על רמ"א שלא הביא זה :

(כן משמע באשיר"י פרק קמא דעבודה כוכבים) [עח] וכל זה באוהה הוראה עצמה **ם** אבל (כא) במעשה (לח) אחר פשיעא שיכול להורות מה שנראה אליו (מהרי"ק שורש קע"ב וחדושי רשב"א וע"פ) :

לב סד הרב המובהק שמחל על כבודו בכל הדברים האלו או באחד מהם לכל תלמידיו או לאחד מהם כבודו מחול סה ואף על פי שמהל מצוה על התלמיד להדרו [עט] (ואסור לבזותו) (פסקי מהרא"י סימן קכ"ז) :

לג סו יהי (כב) כבוד תלמידך חביב עליך כשלך :

לד סז אבידת אביו **סא** ואבידת רבו **סב** [פ] (המובהק) (ב"י ועור ופוסקים מהש"ם) אבידת רבו (לט) קודמת סח ואם *)היה אביו **סג** [פא] שקול כנגד רבו אבידת אביו קודמת היה אביו ורבו נושאים משאוי מניח של רבו ואח"כ מניח של אביו היה אביו ורבו עומדים בבית השבי פודה את רבו ואח"כ פודה את אביו ואם היה אביו תלמיד חכם **סד** פודה את אביו ואחר כך פודה את רבו :

הגה **סה** וכן (מ) (כג) מפרק משלו קודם לרבו ואע"פ שאינו שקול בחכמה כרבו (יט) אבל אין מחזיר אבידת אביו קודם עד שיהא שקול כנגד רבו (עור בשם הרא"ש והגה"מ וב"י הוכיח כן ע"ש) י"א הא דרבו קודם לאביו היינו שלומד עמו בחנם **סו** אבל אם אביו (מא) שוכר לו רבי ומלמדו אביו קודם לכל דבר (ספר החסידים) וכן נראה לי עיקר :

לה סז סט אבידתו קודמת לשל אביו ושל רבו :

לו [פב] ע האומר לחבירו איני מקבל ממך אם היית (מב) כמשה מלקין אותו (כ) משום בזיון (°) :

הגה [פג] ותלמיד חכם שאמר דבר הלכה [פד] בדבר השייך לדידיה (תוס' בשם ר"ת וג"י) אם אמרה קודם מעשה שומעין לו ואם לאו אין שומעין לו (ש"ם פ' הערל דיש דף ע"ז ותוס' וג"י שם ד"מ ס"ם רמ"ה) [פה] ודוקא שאמר כך קבלתי אבל אם אומר דבר מסברא ומראה פנים לדבריו והוא נראה שומעין לו (ג"י בשם הריטב"א) (כא) אבל אין עא שומעין (מג) לדידיה דלמא מדמי דברים להדדי שאינן דומים **סח** אבל אם הוא (מד) פשוט שומעין לו (רבי' יהודא סוף מתיב ב' ובשם הרא"ש):

*) יתר בשם הרא"ש ומהרי"ק שורש קע"ב ובחדושי רשב"א ועיין פ"ד מ"ב ובמ"ש שם :